

ROTACIJA REVIZORSKIH DRUŠTAVA

Stjepanović, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:471592>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Diplomski studij (*financijski menadžment*)

Anamarija Stjepanović

ROTACIJA REVIZORSKIH DRUŠTAVA

Diplomski rad

Osijek, 2023.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Ekonomski fakultet u Osijeku

Diplomski studij (*financijski menadžment*)

Anamarija Stjepanović

ROTACIJA REVIZORSKIH DRUŠTAVA

Diplomski rad

Kolegij: Revizija financijskih institucija

JMBAG: 0248062307

e- mail: astjepanovic@efos.hr

Mentor: prof. dr. sc. Ivo Mijoč

Osijek, 2023.

Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Faculty of Economics and Business in Osijek
Graduate Study (*financial management*)

Anamarija Stjepanović

MANDATORY AUDIT FIRM ROTATION

Graduate paper

Osijek, 2023.

IZJAVA
O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI,
PRAVU PRIJENOSA INTELEKTUALNOG VLASNIŠTVA,
SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA
I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti, NN 119/2022).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Anamarija Stjepanović

JMBAG: 0248062307

OIB: 87421418711

e-mail za kontakt: anamarija.stjepanovic0106@gmail.com

Naziv studija: Sveučilišni diplomski studij - Financijski menadžment

Naslov rada: Rotacija revizorskih društava

Mentor rada: izv. prof. dr. sc. Ivo Mijoč

U Osijeku, 2023. godine

Potpis _____

Rotacija revizorskih društava

SAŽETAK

Uredbom (EU) br. 537/2014, koja se odnosi na posebne zahtjeve vezane za zakonsku reviziju subjekata od javnog interesa, osim utvrđenih zahtjeva vezanih uz provođenje zakonske revizije godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, subjekata od javnog interesa, utvrđena su i organizacijska pravila te pravila vezana za odabir revizijskih društava i ovlaštenih revizora u svrhu promicanja njihove neovisnosti, odnosno izbjegavanja sukoba interesa i smanjenja utjecaja na kvalitetu obavljene revizije. Osim pojačanja nadzora i kontrole pouzdanosti financijskog izvještavanja te provjere postupaka primjene zakonskih propisa i regulative revizijskog odbora, Uredbom se zahtijeva i obvezna rotacija revizorskih društava i revizora, odnosno ograničenje nerevizijskih usluga i utvrđivanje postotne vrijednosti naknada od pružanja nerevizijskih usluga koje prima revizor. Obvezna rotacija revizorskih društava postavlja ograničenje broja godina tijekom kojih revizorsko društvo može revidirati financijska izvješća klijenta te je predloženo kao sredstvo očuvanja neovisnosti revizora i jačanja povjerenja javnosti. Ugrožavanje kvalitete i neovisnosti revizora te sukob interesa često se povezuje s duljinom trajanja revizijskog angažmana, odnosno razvijanjem dugoročnog odnosa između revizora i klijenata. Ovim diplomskim radom pobliže će se objasniti značaj obvezne rotacije revizorskih društava i revizora, njen utjecaj na kvalitetu i neovisnost revizorskog mišljenja, kao i povezanost rotacije sa trajanjem revizijskog angažmana koje potencijalno može dovesti do sukoba interesa i nepoštivanja kodeksa profesionalne etike.

Ključne riječi: rotacija, revizorska društva, revizija, revizijski angažman,, revizori.

Mandatory Audit Firm Rotation

ABSTRACT

Regulation (EU) No 537/2014, which refers to specific requirements in relation to the statutory audit of public interest entities, in addition to the established requirements in relation to the carrying out of the statutory audit of annual accounts and consolidated accounts of public interest entities, organisational rules as well as rules related to the selection of audit firms and approved statutory auditors have also been established in order to promote their independence, i.e. to avoid conflicts of interest and to reduce the impact on the quality of the audits carried out. In addition to strengthening the supervision and control of the reliability of financial reporting and reviewing the procedures for the application of the legal requirements and the regulation of the audit committee, the Regulation also prescribes the mandatory rotation of audit firms and statutory auditors as well as the limitation of non-audit services and the determination of the percentage value of the remuneration from the provision of non-audit services by the statutory auditor. Mandatory audit firm rotation limits the number of years an audit firm can audit a client's financial statements and has been proposed as a means of preserving auditor independence and enhancing public confidence. Threats to auditor quality and independence, as well as conflicts of interest, are often related to the duration of the audit engagement, i.e. the development of a long-term relationship between auditors and clients. This paper elaborates on the importance of mandatory rotation of audit firms and auditors, its impact on the quality and independence of the audit opinion, as well as the relationship of rotation with the duration of the audit engagement, which may lead to conflicts of interest and breaches of professional ethics.

Keywords: rotation, audit firms, audit, audit engagement, auditors

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	4
2.1. Predmet i cilj rada	4
2.2. Izvori podataka i metode prikupljanja podataka	4
2.3. Sadržaj i struktura rada	4
3. TEMELJNA DEFINICIJA REVIZIJE I NJENIH KARAKTERISTIKA	7
3.1. Definicija i uloga revizije.....	7
3.1.1. Temeljni pojmovi revizije	8
3.2. Karakteristike revizije	11
3.3. Vrste revizije	13
3.3.1. Interna i eksterna revizija	14
3.3.2. Revizija financijskih izvještaja i revizija poslovanja	16
3.3.3. Državna i komercijalna revizija	17
4. ZAKONSKI OKVIR REVIZIJE	18
4.1. Osobe ovlaštene za obavljanje revizorskih usluga i pružanje revizorskih usluga.....	18
4.2. Revizorsko izvješće	20
4.3. Pravna reguliranost obvezne rotacije revizorskih društava.....	21
4.3.1. Direktiva o zakonskoj reviziji 2014/56/EU.....	23
4.3.2. Uredba (EU) br. 537/2014.....	24
5. ANALIZA ELEMENATA KOJI UTJEČU NA ROTACIJU REVIZORSKIH DRUŠTAVA	27
5.1. Rotacija revizorskih društava u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj.....	27
5.2. Prednosti i nedostaci uvođenja obvezne rotacije revizorskih društava	33
5.2.1. Povezanost obvezne rotacije revizora i neovisnosti provođenja revizije i izvještavanja	35
5.2.2. Povezanost obvezne rotacije revizora i kvalitete obavljene revizije.....	38
6. RASPRAVA	41
7. ZAKLJUČAK	44
POPIS LITERATURE	46
POPIS SLIKA I TABLICA	51

1. UVOD

Jedan od glavnih razloga uvođenja Uredbe EU br. 537/2014 koja je stupila na snagu 16. lipnja 2014. godine, a koja obvezuje sva revizorska društva te glavnog revizijskog partnera u zakonskim revizijama subjekata od javnog interesa na obveznu rotaciju jest smanjenje trajanja revizijskog angažmana zbog pretpostavki da ono utječe na neovisnost i kvalitetu revizora tijekom provođenja zakonske revizije subjekata od javnog interesa. Mišljenja su podijeljena; dok, primjerice, autori Monroe i Hossain (2013), Bratten i sur. (2019), Kurnianingsih i Rohman (2014), Sari i Indarto (2019), Lennox i sur. (2014) smatraju da duže trajanje revizijskog angažmana pozitivno utječe na oblikovanje mišljenja revizora, odnosno revizijskog društva koje revidira pojedino poduzeće radi boljeg poznavanja poslovanja subjekta i načina sastavljanja njegovih financijskih izvještaja, Arel i sur. (2005), Bratten i sur. (2019), Nadia (2015), te Rickett i sur., (2016) ističu da ono negativno utječe na neovisnost i kvalitetu obavljene revizije radi produblivanja odnosa s poduzećem, što posljedično utječe na donošenje pristranog revizorovog mišljenja o poslovanju poduzeća.

Lennox i Wu (2018) navode da je zahtjev rotacije revizora izazvao mnogo rasprava i ispitivanja u područjima računovodstva i korporativnog upravljanja. Kako bi se poboljšala neovisnost i objektivnost te kvaliteta financijskog izvješćivanja, postupak uključuje obveznu rotaciju revizorskih tvrtki nakon unaprijed određenog vremena. Obavezna rotacija, prema rezultatima prethodnih istraživanja autora George, (2004), Jennings i sur. (2006), Raiborn i sur. (2006), Jackson i sur. (2008), Ebimobowei i Keretu (2011), Casterella i Johnston (2013), te DeFond i Zhang (2014), smanjuje rizik od pretjerane povezanosti, eliminira potencijalne sukobe interesa i povećava točnost revizije, no s druge strane, autori Dandago i Zamro (2013), Myers i sur. (2004), Kramer i sur. (2011), Siregar i sur. (2012), Chen i sur. (2008), Daugherty i sur. (2013) smatraju da rotacija pridonosi povećanju troškova, te oblikovanju mišljenja prema ovlaštenim revizorima koji su obavljali reviziju posljednje godine prije rotacije. Poduzeća su dužna promijeniti vanjske revizore nakon unaprijed određenog vremena prema pravilima navedene Uredbe.

Također, autori Kurnianingsih i Rohman (2014), Carey i Simnett (2006), Rahmat i Ali (2016), te Rickett i sur. (2016) tvrde da obvezna rotacija može povećati kvalitetu revizije, dok Lennox, Wu i Zhang (2018), Monroe i Hossain (2013), Bratten i sur. (2019) te Nadia (2015) temeljem provedenih istraživanja zaključuju da bi to moglo rezultirati većim troškovima i gubitkom

kompetencije revizora. Razumijevanje prednosti i nedostataka obvezne rotacije u ovoj situaciji ključno je, kao i uzimanje u obzir alternativnih strategija za poticanje neovisnosti revizora.

Cilj koji se želi postići obveznom rotacijom je, osim osiguranja objektivnosti i neovisnosti, redovitom promjenom revizorskih društava uvesti nova gledišta i „zdravu“ razinu skepticizma, poboljšavajući kvalitetu, točnost i pouzdanost revizije. Zagovornici obvezne rotacije, Laurion i sur. (2017), Bamber & Iyer, (2007); Chen i sur., (2008), Daugherty i sur., (2012), Carey i Simnett (2006), Phil i Adebiyi (2013), Hamilton i sur. (2005) tvrde da ona potiče veću neovisnost revizora, jer dugoročan revizijski angažman i upoznavanje poslovanja subjekta, njegovih ključnih zaposlenika i financijskih postupaka može s vremenom prerasti u blizak odnos zbog kojeg postoji potencijalne prijetnje da će revizor svoja zaključke donositi pristrano, temeljem svojih predrasuda i odnosa izgrađenog sa menadžmentom subjekta. Stoga, takvo poznavanje može dovesti do sukoba interesa budući da revizori mogu oklijevati osporiti sumnjive računovodstvene odluke ili odluke uprave zbog zabrinutosti da će izgubiti pouzdanog klijenta. Obvezna rotacija ima za cilj prekinuti te potencijalno „udobne“ saveze i potaknuti više profesionalnog skepticizma. Nadalje, smatra se alatom za promicanje konkurencije unutar sektora revizije. Produljeni revizijski angažmani, smatraju Laurion i sur. (2017), Daugherty i sur. (2012), Carey i Simnett (2006), mogu dovesti do oligopola u kojem nekoliko odabranih većih revizorskih tvrtki kontrolira tržište. Nedostatak poticaja za poboljšanje kvalitete, porast samozadovoljstva i nedostatak kreativnosti mogli bi proizaći iz ove koncentracije moći.

Zahtijevanjem rotacije, konkurenti dobivaju priliku za natjecanje, navode Ewelt-Knauer i sur. (2013) te Jackson, Moldrich i Roebuck (2008), što može poboljšati kvalitetu, učinkovitost i vrijednost za novac. Protivnici rotacije, Bandyopadhyay, Chen i Yu (2013), PWC (2012), Kroll (2012), Comunale i Sexton (2005), Daugherty (2013), Ionescu (2014), Jenkins i Vermeer, (2013), Pinnel (2011), Kroll 2012, međutim, izazivaju istinsku zabrinutost u pogledu mogućih negativnih učinaka. Gubitak revizorovih akumuliranih znanja i vještina specifičnih za industriju jedna je od glavnih nedostataka. Provođenje učinkovite revizije zahtijeva temeljito razumijevanje specifičnosti određene industrije, kao i njezinih problema i pravnih potreba. Kroll (2012), Jenkins i Vermeer, (2013) te Pinnel (2011), također, tvrde da obvezna rotacija može rezultirati većim izdacima; i poduzeće i novi revizor moraju uložiti puno vremena i resursa u tom procesu. Manjim poduzećima ili onima koji se bave specifičnim djelatnostima takvi bi troškovi mogli biti posebno „teški“. Obavezna rotacija može potaknuti revizore riješiti problem ispunjavanja minimalnih standarada te pridonijeti pružanju pronicljive i temeljite analize. S druge strane, povećava se mogućnost narušavanja organizacijskog kontinuiteta i

dugoročnog strateškog planiranja. Za bolju komunikaciju, dublje razumijevanje tvrtke i kreiranje prilagođenih metoda revizije potrebno je razvijanje bliskih odnosa sa subjektom. Sposobnost pravilnog planiranja i provedbe dugoročnih ciljeva može biti ometena čestim promjenama u revizorskim tvrtkama, što može biti štetno za korporativno upravljanje. Ewelt-Knauer i sur. (2013) te Lennox i Wu (2018) navode da postoji mnogo različitih argumenata kojima se ističu prednosti i nedostaci revizije. No, cilj poticanja neovisnosti i poboljšanja kvalitete revizije vrijedan je donošenja Uredbe, ali nemoguće je zanemariti moguće negativne učinke, poput gubitka znanja specifičnog za poslovanje i viših naknada. Za promicanje učinkovitog korporativnog upravljanja i očuvanje povjerenja javnosti u financijsko izvješćivanje, Lennox i Wu (2018) te Ewelt-Knauer i sur. (2013) smatraju da je ključno pronaći ravnotežu između prednosti i nedostataka obvezne rotacije.

2. METODOLOGIJA RADA

2.1. Predmet i cilj rada

Predmet rada je analiza obvezne rotacije. U teorijskom dijelu rada navode se i objašnjavaju značajni pojmove revizije kao profesije, faze provedbe revizije te zakoni, standardi i smjernice koje su revizori dužni poznavati i poštivati tijekom pružanja revizijskih usluga. Cilj rada je prikazati karakteristike rotacije u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj, prednosti i nedostatke uvođenja rotacije te prikazati elemente koji utječu na visinu revizijskih naknada uslijed rotacije revizora, te neovisnost i kvalitetu obavljene revizije, a koja se nastoji povećati Uredom EU br. 537/2014. Također, cilj rada je utvrditi stupanj harmoniziranosti EU zemalja s promatranom Uredbom uzimajući u obzir vremenski odmak.

2.2. Izvori podataka i metode prikupljanja podataka

Rad je napisan pomoću stručne literature, internetskih stranica te članaka i časopisa, zakona i zakonskih akata, odnosno dostupnih propisa na mrežnoj stranici Narodnih novina. Podaci korišteni u radu su prikupljeni metodama analize, kompilacije, deskripcije i primjenom komparativne metode. Metoda analize korištena je u istraživačkom dijelu rada u kojemu se analiziraju elementi rotacije i njeni učinci na neovisnost i kvalitetu. Metoda kompilacije korištena je pri istraživanju sekundarnih podataka te su korišteni stavovi i spoznaje autora koji su već obrađivali i istraživali primjenu rotacije. Metoda deskripcije koristila se pri opisivanju i navođenju činjenica koje se odnose na same postupke provođenja revizije, faze procesa, te načela revizije. Nadalje, komparativna metoda korištena je u istraživačkom dijelu rada, gdje su se uspoređivali uvjeti i minimalno te maksimalno trajanje revizijskog angažmana u zemljama Europske unije sa Republikom Hrvatskom. Rad je sustavno podijeljen u logične cjeline, stoga je metoda klasifikacije bitna za preglednost rada.

2.3. Sadržaj i struktura rada

Rad se sastoji od 7 poglavlja. Prvo poglavlje predstavlja uvodu u kojem se, ukratko, opisuje tematika rada. Zatim se, u drugom poglavlju navode predmet i cilj rada, izvori podataka i metode korištene sa svrhom prikupljanja podataka, te sadržaj i struktura rada. U trećem poglavlju istražena je i opisana definicija i uloga revizije kao i temeljni pojmovi u reviziji radi jednostavnijeg razumijevanja rada. Također, u istom poglavlju obrađene su i karakteristike

revizije, vrste revizije koje se primarno granaju na internu i eksternu reviziju, reviziju financijskih izvještaja, reviziju poslovanja, kao i državnu i komercijalnu reviziju. Nadalje, četvrto poglavlje predstavlja zakonski okvir revizije, odnosno navedene su osobe ovlaštene za obavljanje revizorskih usluga i onih koji imaju zakonske ovlasti pružati revizijske usluge pri čemu su dužni donijeti svoje mišljenje, stoga se u trećem poglavlju objašnjava povezanost donošenja revizijskog mišljenja sa obveznom rotacijom revizora. Također, u poglavlju 4. ovoga rada spomenuta je pravna reguliranost obvezne rotacije revizorskih društava, odnosno najznačajnije; Uredba (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i Vijeća koja je stupila na snagu 16. travnja 2014., a kojom je regulirana obvezna rotacija revizorskih društava, te Direktiva o zakonskoj reviziji 2014/56/EU. U petom poglavlju analiziraju se elementi koji utječu na rotaciju revizorskih društava, odnosno uspoređuje se rotacija revizorskih društava u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj te pravna reguliranost obvezne rotacije u EU i RH. Osim toga, navedeni su i prednosti i nedostaci obvezne rotacije, odnosno njen utjecaj na neovisnost i kvalitetu revizije. U šestom poglavlju koje predstavlja rasprava, prihvaćaju se, odnosno odbacuju hipoteze postavljene u metodologiji rada na temelju prethodno provedenih istraživanja. Zaključak čini sedmo poglavlje u kojemu se analizira ukupnost teme te se obuhvaćaju najbitniji podaci objašnjeni i istraženi u radu.

Rad sadrži hipoteze koje će se prihvatiti ili odbaciti temeljem detaljne analize obvezne rotacije revizora. Razlog prihvaćanja ili odbacivanja hipoteza će se detaljnije objasniti u poglavlju rasprave. Hipoteze su sljedeće:

(H1) Rotacija revizorskih društava utječe na kvalitetu same provedbe revizijskih postupaka.

Provedena istraživanja autora Kurnianingsih i Rohman (2014), Carey i Simnett (2006), Rahmat i Ali (2016) te Rickett i sur. (2016) podupiru argument da bi rotacija revizorskih društava mogla poboljšati kvalitetu revizije jer povećava neovisnost revizora. Također, uvođenjem rotacije nastoji se smanjiti rizik od potencijalnih sukoba interesa koji mogu proizaći iz dugoročnih odnosa revizora i klijenta. Nadalje, rotacija nudi priliku revizorima u stjecanju novih znanja i iskustava iz različitih industrija. Radeći s različitim revizorskim timovima i suočavajući se s različitim izazovima, revizori mogu razviti sveobuhvatnije razumijevanje načela revizije, procjene rizika i evaluacije kontrola. To povećano znanje i stručnost revizora može se pozitivno odraziti na kvalitetu revizija poticanjem kontinuiranog učenja i poboljšanja. Osim navedenog, rotacijom se postiže i viša razina profesionalnog skepticizma koja može dovesti do snažnijih i učinkovitijih revizijskih postupaka. Slijedom toga, obvezna rotacija revizorskog partnera

mogla bi povećati kvalitetu revizije u godinama prije i nakon rotacije, kao što sugeriraju rezultati istraživanja tvrtke Lennox i sur. (2014).

(H2) Primjena obvezne rotacije revizorskih društava ima pozitivan učinak na neovisnost revizora.

U području revizije, neovisnost je osnovno načelo koje jamči revizorovu objektivnost i slobodu od bilo kakvih predrasuda ili sukoba interesa. Rezultati prijašnjih istraživanja pokazuju da dugoročni revizijski angažman značajno utječe na neovisnost revizora (Junaidi i sur., 2016). Rotacijom revizorskih društava nastoji se smanjiti taj dugoročni odnos revizora sa klijentom i osigurati donošenje nepristranog revizijskog mišljenja temeljenog isključivo na činjenicama i dokazima stečenim uvidom u financijske izvještaje klijenta.

3. TEMELJNA DEFINICIJA REVIZIJE I NJENIH KARAKTERISTIKA

U svrhu razumijevanja revizije, odnosno značaja obvezne rotacije revizorskih društava tijekom revidiranja subjekata od javnog interesa, u ovom poglavlju navode se temeljna definicija, temeljni pojmovi, karakteristike i uloga revizije.

3.1. Definicija i uloga revizije

Obzirom da se u radu opisuje i analizira zakonska revizija nužno je navedeni pojam staviti u kontekst regulatornog okvira. Zakonska revizija, prema čl. 4. Zakona o reviziji, je revizija financijskih izvještaja „provjera i ocjenjivanje godišnjih financijskih izvještaja i godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja i drugih financijskih izvještaja te podataka i metoda korištenih prilikom njihova sastavljanja i na temelju toga, davanje neovisnog stručnog mišljenja o tome prikazuju li financijski izvještaji u svim značajnim odrednicama istinit i fer prikaz financijskog položaja i uspješnosti poslovanja te novčanih tokova u skladu s primjenjivim okvirom financijskog izvještavanja ili, ako je to primjenjivo, jesu li financijski izvještaji u skladu s propisima.“ (Zakon o reviziji, NN 127/17).

Prema Međunarodnim revizijskim standardima, revizija predstavlja neovisno ispitivanje financijskih izvještaja, odnosno financijskih informacija koje se odnose na subjekte koji ostvaruju profite, no također i na subjekte koji ne ostvaruju profite, a pritom ne uzimajući u obzir veličinu tog subjekta ili njegov zakonski oblik, u slučajevima kada se navedeno ispitivanje provodi sa svrhom izražavanja mišljenja o tome. Osim toga, Američki savez računovođa (2016) ističe da revizija predstavlja proces koji je sistematiziran, a obuhvaća objektivno prikupljanje i stvaranje dokaza o ekonomskim događajima kao i rezultatima kako bi se utvrdila usklađenost postojećeg poslovanja sa izvještajem o poslovanju koji imaju već unaprijed definirane kriterije, sve sa svrhom dostavljanja i izvještavanja zainteresiranih korisnika.

Prema Tušek i Žager (2006) cilj svakog revizora, odnosno uloga revizije je osiguranje istinitosti i objektivnosti informacija, šticeenje interesa vlasnika kapitala, poboljšanje procesa stvaranja dodane vrijednosti, olakšanje procesa upravljanja, odnosno olakšati vlasniku poduzeća upravljanje pomoću savjeta koje mu nudi revizor. Također, pomoću smanjenja rizika ulaganja olakšati poduzećima pribavljanje dodatnog kapitala. Osim navedenog, jedno od ključnih uloga revizije, odnosno revizora tijekom provođenja zakonske revizije jest otkrivanje skrivenih prijevara i pogrešaka u financijskim izvještajima poduzeća. Prikazivanje pogrešnih podataka o

poslovanju subjekta od javnog interesa može nastati slijedom pogrešaka ili namjernih prijevarena, a koje se smatraju značajnima ukoliko se očekuje da će takvo prikazivanje, u zbroju ili pojedinačno, utjecati na korisnika u postupku donošenja ekonomskih odluka. Smatra se da „rizik neotkrivanja značajnog pogrešnog prikaza nastalog uslijed prijevere je veći od rizika nastalog uslijed pogreške, jer prijevera može uključiti tajne sporazume, krivotvorenje, namjerno ispuštanje, pogrešno prikazivanje ili zaobilaženje internih kontrola“ (Hrvatska revizorska komora, NN 3/2019). Slijedom navedenog, revizor je obavezan planirati reviziju i izvršiti neophodne predrevizijske radnje u svezi sa otkrivanjem prijevernog financijskog izvještavanja, odnosno utvrditi jesu li podaci pogrešno prikazani radi pogrešaka tijekom prikupljanja podataka za izradu financijskih izvještaja ili radi nepravilne računovodstvene procjene te pogrešnog primjenjivanja računovodstvenih načela.

Radi navedenog, „revizor treba zadržati stav profesionalnog skepticizma tijekom revizije, uvažavajući mogućnost postojanja značajnog pogrešnog prikazivanja zbog prijevere, bez obzira na revizorovo prošlo iskustvo vezano uz objekt o iskrenosti i poštenju menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje“ (Soltani, 2009:542). Stoga se revizijom nastoji provjeriti dostatnost i primjerenost prikupljenih revizijskih dokaza, učinkovitost provedenih revizijskih postupaka i valjanost izvedenih zaključaka. Provođenjem sveobuhvatnog pregleda, revizori imaju za cilj povećati pouzdanost i vjerodostojnost nalaza revizije i, u konačnici, pružiti sigurnost dionicima.

3.1.1. Temeljni pojmovi revizije

Najvažniji pojmovi koji se vežu uz reviziju su sljedeći: revizorske usluge, revizija financijskih izvještaja, uvid u financijske izvještaje, nadležno tijelo, revizorsko društvo, samostalni revizor, ovlaštenu revizor, registracija, revizor grupe, mreža, revizorsko izvješće, Međunarodni standardi financijskog izvještavanja, Hrvatski standardi financijskog izvještavanja, Međunarodni revizijski standardi, subjekt od javnog interesa, glavni revizijski partner, partner, profesionalna skeptičnost navodi se u uvodnom poglavlju Zakona o reviziji (NN 127/17).

Pod pojmom revizorskih usluga vežu se sve one usluge koje pružaju revizori, a to su zakonska revizija, uvid u financijske izvještaje, revizijski angažmani koji obuhvaćaju izražavanje revizorova mišljenja, te pružanje onih usluga koje su povezane s revizijom financijskih izvještaja.

Pod pojmom revizije financijskih izvještaja podrazumijevamo provjeru i ocjenu financijskih izvještaja, kao i metode korištene prilikom njihovog sastavljanja, temeljem kojih revizor daje neovisno i stručno mišljenje o tome prikazuju li istinito i fer financijski položaj i uspješnost poslovanja poduzeća, kao i usklađenost novčanih tokova sa okvirom koji se primjenjuje pri financijskom izvještavanju, te njihova usklađenost sa zakonskim propisima.

Angažman kojim ovlašteni revizori i revizorska društva daju zaključak o uočavanju nepravilnosti u financijskim izvještajima čija pripremljenost nije u skladu s okvirima financijskog izvješćivanja nazivamo uvid u financijske izvještaje. Također, za nju kažemo da ona predstavlja uslugu prilagođenu društvima kojoj je cilj stjecanje ograničenih uvjerenja putem analitičkih postupaka kako bi se dao uvid u to sadržavaju li financijski izvještaji značajne pogreške prikazivanja.

Zakonska revizija zahtijeva se temeljem prava Europske unije i propisa Republike Hrvatske, a predstavlja reviziju godišnjih financijskih izvještaja i godišnjih konsolidiranih financijskih izvještaja. Obavlja se dobrovoljno, zahtjevom malih poduzetnika, međutim samo ako su opsegom i sadržajem jednakovrijedne reviziji koja se obavlja sukladno propisima Republike Hrvatske. Naziva se i vanjska revizija ili revizija financijskih izvješća. Provodi ju ovlašteni neovisni revizor kojemu je zakonom dopušteno dati nepristranu ocjenu uspješnosti organizacije i poštivanja relevantnih zakona. Neovisna procjena daju li financijska izvješća organizacije istinitu i poštenu sliku njezinog financijskog poslovanja cilj je zakonske revizije.

Nadležno tijelo imenovano je nacionalnim propisom, a u Republici Hrvatskoj to je Ministarstvo financija. Ono je odgovorno za nadziranje rada revizora koji posjeduju certifikat kojim dokazuju ovlasti za provođenje zakonske revizije, također nadzire i revizorska društva te samostalne revizore u njihovu radu.

Revizorsko društvo je pravna osoba sa sjedištem u Republici Hrvatskoj osnovana kao trgovačko društvo u jednom od pravnih oblika u skladu sa zakonom kojim se uređuju trgovačka društva i koje ima odobrenje za rad koje je izdalo Ministarstvo financija u skladu s odredbama ovoga Zakona. (Zakon o reviziji, 127/17)

Ovlašteni revizor temeljem odobrenja za rad od strane Ministarstva financija ima ovlasti obavljati usluge zakonske revizije subjekata od javnog interesa. Fizička je osoba, koja posjeduje certifikat, te ima opsežno obrazovanje, obuke i položene ispite kako bi bili kompetentni u financijskom izvješćivanju prema temeljnim revizijskim načelima i standardima.

Pod pojmom mreže podrazumijevamo šifru strukture usmjerene na suradnju i koja pripada revizorskom društvu. Također, jasno je usmjerena na podjelu dobiti i troškova, ili čiji su članovi povezani vlasnički, ili su pod zajedničkom kontrolom ili upravom ili koja ima zajedničke politike i postupke za kontrolu kvalitete ili zajedničku poslovnu strategiju ili koristi zajedničko zaštićeno ime ili značajan dio stručnih resursa. (Zakon o reviziji, 127/17)

Međunarodni standardi financijskog izvještavanja su skup računovodstvenih standarda koje je izradio i izdao Odbor za međunarodne računovodstvene standarde (IASB). MSFI pruža zajednički okvir za pripremu i prezentaciju financijskih izvješća na globalnoj razini. Osmišljeni su sa svrhom osiguravanja dosljednosti, usporedivosti i transparentnosti u financijskom izvješćivanju. Široko je prihvaćen u većini zemalja, uključujući zemlje članice Europske unije i brojne druge zemlje diljem svijeta. Europski parlament i Vijeće Europske unije odgovorni su za njegovo usvajanje i objavljivanje.

Hrvatski standardi financijskog izvještavanja skup računovodstvenih standarda i pravila koja svoju primjenu pronalaze u sastavljanju i prezentiranju financijskih izvještaja. Temeljni koncepti temeljem kojih se sastavljaju i prezentiraju financijski izvještaji naznačeni su u Hrvatskim standardima financijskih izvještavanja. U skladu su s Direktivom EU time se postiže istinito i fer prikazivanje imovine, kapitala, obveza, prihoda i rashoda poduzetnika.

Međunarodni revizijski standardi su skup profesionalnih standarda koje je razvio i izdao Međunarodni odbor za standarde revidiranja i izražavanja uvjerenja (IAASB). Ovi standardi daju smjernice i zahtjeve za provođenje visokokvalitetnih revizija financijskih izvještaja. Utvrđuju odgovornosti revizora, procedure koje treba slijediti tijekom revizijskog angažmana, prikupljanje revizijskih dokaza i izvješćivanje o revizijskim dokazima. Cilj MRevS-a je promicanje dosljednosti i poboljšanje kvalitete izvještavanja. Važno je napomenuti da iako MSFI i MRevS daju smjernice i standarde za financijsko izvješćivanje i revizija, međusobno se razlikuju. MSFI se fokusira na pripremu i prezentaciju financijskih izvještaja, dok MRevS-i osiguravaju smjernice za revizore u provođenju revizije financijskih izvještaja pripremljenih u skladu s relevantnim računovodstvenim standardima, uključujući MSFI.

Subjekt od javnog interesa određen je zakonom koji propisuje uređenost računovodstva poduzetnika. Subjekti od javnog interesa su pravne osobe, o čijem poslovanju ovisi najveći broj interesnih skupina. Postoje različite definicije, no u kontekstu revizije ono predstavlja društvo čije financijske izvještaje revidira ovlašteni revizor.

Glavni revizijski partner smatra se potpisnikom revizorova izvješća, te ovlaštenim revizorom koji je određen za sudjelovanje u provedbi zakonske revizije od strane revizorskog društva. Također, može pružati i druge revizijske usluge, te je odgovoran za postupke, pružene usluge i provedene revizije cjelokupnog revizorskog društva u kojem djeluje. Ima izravnu uključenost u aktivnostima zakonske revizije od koje ne smije imati nikakvu materijalnu ili izravnu korist.

3.2 Karakteristike revizije

Karakteristike revizije predstavljaju bitne aspekte revizijskog procesa koje uključuju temeljito pregledavanje i ispitivanje financijskih podataka i popratne dokumentacije revidiranog subjekta. Naknadno ispitivanje naznačuje kako je riječ o ocjenjivanju usklađenosti financijskih izvještaja i cjeline poslovanja s definiranim kriterijima, odnosno da je revizija usmjerena na prošlost. Mišljenje koje revizor nalaže mora se temeljiti na dokazima te biti usmjereno korisnicima dok neovisnost predstavlja najznačajnije načelo koje revizori moraju poštivati.

Osim navedenog, revizori su obvezni svom zadatku pristupiti pošteno i nepristrano te svoje zaključke temeljiti na objektivnim činjenicama, a ne na vlastitoj prosudbi, a jedna od karakteristika revizije koju moraju ispuniti tijekom obavljanja svog posla je objektivnost. To podrazumijeva da revizori moraju pokazati neovisnost i objektivnost tijekom cijelog postupka revizije te je ključno da zadrže nepristranu perspektivu, lišenu bilo kakvih utjecaja koji bi mogli ugroziti integritet njihovih procjena. Slijedom toga, jedna od važnih karakteristika je i stručna osposobljenost. Kako bi uspješno obavljali svoje zadatke, revizori moraju imati relevantna znanja, sposobnosti i stručnost. Zahtjeva se da budu dobro upućeni u revizijske standarde, osnove računovodstva, relevantne zakone te pravila i poslovne procedure. Navedeno je neophodno za njihov profesionalni razvoj kako bi ostali u tijeku s promjenjivim standardima i najboljim praksama koji se primjenjuju u obavljanju revizije. Nadalje, predrevizijske radnje smatraju se, također, karakteristikom revizije, jer se od revizora očekuje profesionalan pristup planiranju, obavljanju i evaluaciji revizijskih postupaka, koji uključuju primjenu odgovarajućih razina skepticizma, provođenje dostatnih i odgovarajućih revizijskih testova kao i dokumentiranje njihova rada. Važnost sustavnog pristupa ističe se u postizanju točnosti i dosljednosti. Revizori se pridržavaju sustavnosti i primjenjuju strukturiran pristup koji podrazumijeva organiziranje revizijskog angažmana, razumijevanje poslovanje i interne kontrole revidirane tvrtke, identificiranje rizika, provođenje revizije postupaka i procjenu ishoda. Također, kako bi formirali svoje mišljenje, revizori se oslanjaju na relevantne i primjerene revizijske dokaze. Dokumentacija, financijska evidencija, potvrde drugih strana,

opažanja na licu mjesta i razgovori sa menadžmentom subjekta od javnog interesa su svi primjeri revizijskih dokaza. Navedeni dokazi moraju poduprijeti revizorove zaključke i biti vjerodostojni i provjerljivi. Time se osigurava da su sva područja revizijskog angažmana primjereno ispitana i ocijenjena. Pridržavajući se strukturiranog pristupa, revizori mogu identificirati sve nedostatke, pogreške ili nedosljednosti.

Jedna od ključnih karakteristika revizije je i profesionalni skepticizam koji djeluje kao zaštita od potencijalnih pogrešnih izjava ili prijevornih aktivnosti. Tijekom procesa revizije, revizori zadržavaju skeptičan stav kojim jačaju pouzdanost u procesu revizije. Oni provode kritičku analizu informacija koje su prikupili, osporavaju tvrdnje uprave i koriste profesionalnu prosudbu kako bi uočili potencijalne nepravilnosti, pogreške ili namjerne prijevare. Revizori podliježu strogim obvezama povjerljivosti što podrazumijeva da moraju čuvati podatke o klijentu dobivenih tijekom revizije, osim ako je otkrivanje obvezno prema zakonu ili etičkim standardima. Reviziju karakteriziraju i Općeprihvaćeni revizijski standardi (GAAS - *Generally Accepted Auditing Standards*) koji osiguravaju jedinstvenost i kvalitetu u revizijskoj profesiji. Predstavljaju sustavne smjernice koje revizori koriste u provođenju revizije financijskih izvještaja, te osiguravaju točnost, povjerljivost i dosljednost revizijskih izvještaja i radnji. Također, predstavljaju standarde koji pomažu kod mjerenja kvalitete revizije. Jasna komunikacija olakšava razumijevanje i omogućuje pravovremeno i informirano donošenje odluka na temelju rezultata revizije.

Dakle, za reviziju, prema Roška (2012:3), karakteristično je:

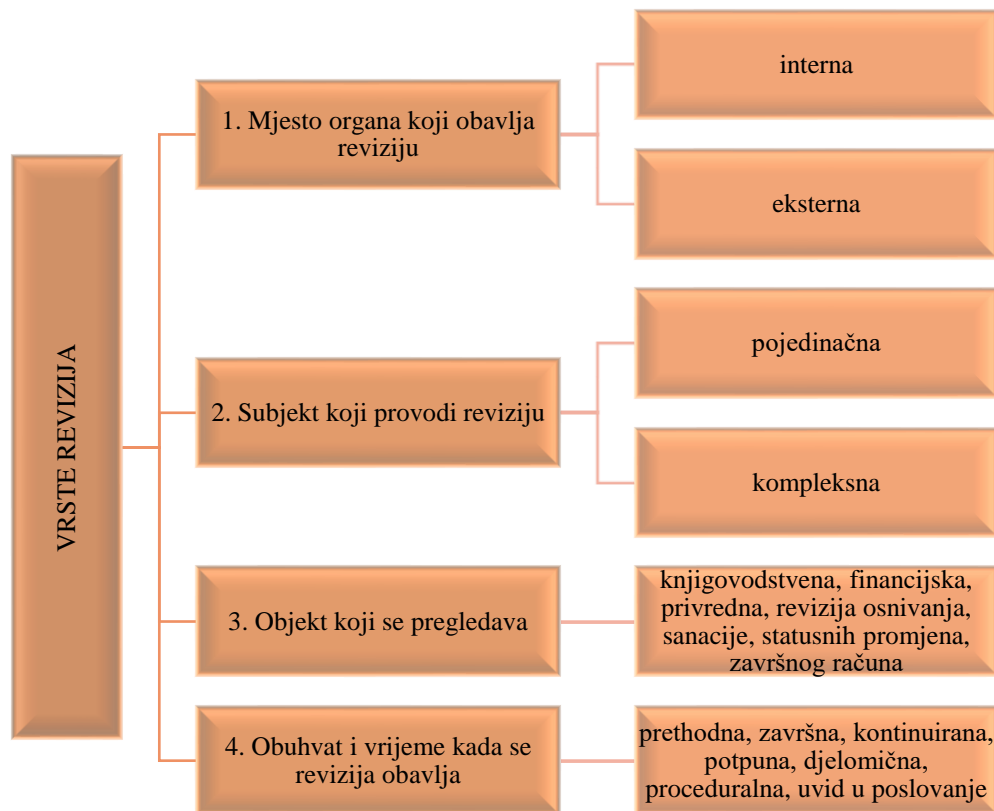
- naknadno ispitivanje financijskih izvještaja i financijskih informacija, kad je takvo ispitivanje zatraženo od strane poslovnog subjekta ili predstavlja zakonsku obvezu,
- reviziju obavljaju neovisne i stručne osobe,
- revidiranjem se utvrđuje prikazuju li sastavljeni i prezentirani financijski izvještaji realno i objektivno financijsko stanje i rezultat poslovanja subjekta,
- objektivnost i realnost financijskih izvještaja utvrđuje se prema definiranim kriterijima,
- kriteriji za ocjenu objektivnosti i realnosti financijskih izvještaja moraju biti unaprijed poznati, a čine ih:
 - računovodstvena načela,
 - Međunarodni standardi financijskog izvještavanja,
 - zakonski propisi,
 - usvojene računovodstvene politike.

- revizija se obavlja u skladu s MRevS-ima i Kodeksom profesionalne etike revizora,
- mišljenje o realnosti i objektivnosti financijskih izvještaja potpisuje ovlašteni revizor,
- revizorovo izvješće se temelji na objektivnim revizijskim dokazima i dostavlja se zainteresiranim korisnicima,
- revizorsko izvješće dostupno je javnosti.

3.3. Vrste revizije

Različite su klasifikacije vrsta revizije uslijed raznih kriterija koji se uzimaju u obzir prilikom razvrstavanja. Prema Kralj (1970), četiri kriterija se, najčešće, koriste prilikom klasifikacije vrsta revizije kako je prikazano Slikom 1.

Slika 1: Kriteriji klasifikacije vrsta revizije

Izvor: vlastita izrada autora prema Tušek i Žager (2007:71).

Kako bi se zadovoljili određeni ciljevi i zahtjevi, postoji nekoliko vrsta revizije. Ovisno o vrsti, svaka revizija nudi detaljne informacije o različitim aspektima poslovanja poduzeća, financijskom stanju, upravljanju rizicima i procesima upravljanja. Svaki oblik revizije ima

specifičnu funkciju i bitan je za procjenu i poboljšanje različitih dijelova poslovanja organizacije. Različite vrste revizija prikazane su Slikom 2.

Slika 2: Vrste revizije prema objektu revizije, subjektu koji provodi reviziju i području ispitivanja

Izvor: Vlastita izrada autora prema Tušek i Žager (2007:71).

Ključnim, temeljnim vrstama revizije smatraju se eksterna revizija, interna revizija te državna revizija. Eksternom revizijom nastoji se dobiti detaljan uvid u istinitost i objektivnost finansijskih izvještaja. S druge strane, prilikom provođenja interne revizije, nastoji se dobiti uvid o postignutoj kvaliteti poslovanja te utvrditi na koji način se još može unaprijediti poslovanje. Provođenjem državne revizije stječe se uvid u trošenje državnih (javnih) sredstava, odnosno utvrđuje se jesu li navedena sredstva namjenski i racionalno utrošena. (Žager, 2012)

3.3.1. Interna i eksterna revizija

Internoj (unutarnjoj) reviziji je cilj pružanje kvalitetne informacije vezane uz uspješnost, ekonomičnost te učinkovitost poslovanja pojedinog poslovnog subjekta. Drugim riječima, usmjerena je na aktivnosti i procese koje se odvijaju u pojedinom poslovnom subjektu. Osim navedenog, cilj interne revizije je poštivati važeće zakonske propise, regulative i standarde poslovanja što vodi kvalitetnijem usmjeravanju menadžmenta na aktivnosti i procese koje je neophodno poboljšati sa ciljem ostvarivanja željenih rezultata poslovanja. Interna revizija organizira se kao podrška i pomoć menadžmentu i organizaciji u cjelini pa je stoga savjetodavna, a ne linijska funkcija poduzeća (Tušek i dr., 2007:278). Internu reviziju provode interni, ovlaštene revizori zaposleni unutar poslovnog subjekta u kojem djeluju. Njihova najveća usmjerenost je na procjeni i poboljšanju učinkovitosti internih kontrola, postupaka

upravljanja rizicima i okvira upravljanja. Oni su neophodni zbog prepoznavanja i smanjenja rizika, poticanja poštivanja pravila i zakona te zaštite imovine poduzeća. Također, interni ovlaštteni revizori jačaju sustave interne kontrole, poboljšavaju korporativno upravljanje i osiguravaju etično i produktivno poslovanje tvrtke nudeći neovisne i objektivne preglede. U slučaju nastanka nepravilnosti koje mogu ugroziti likvidnost i/ili solventnost poduzeća tijekom poslovanja poslovnog subjekta, dužni su o tome obavijestiti upravu i nadzorni odbor. Također, sva sastavljena izvješća o provedenoj internoj reviziji dužni su predati upravi i nadzornom odboru poslovnog subjekta.

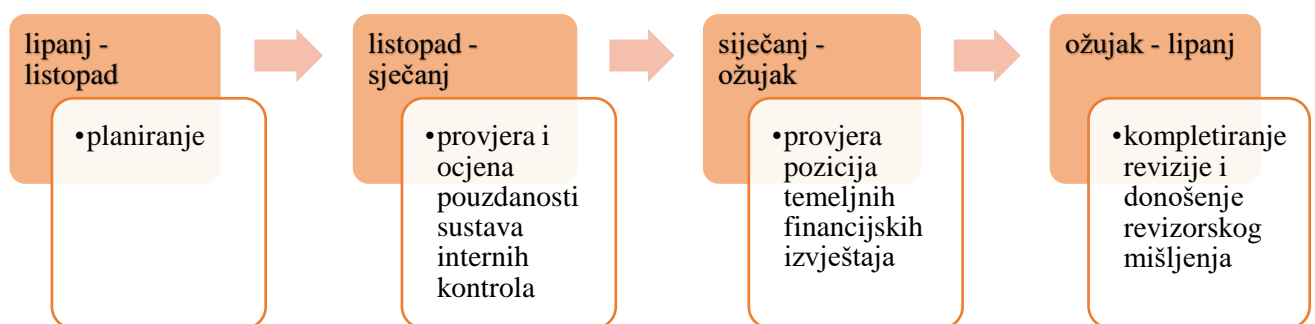
Eksterna (vanjska) revizija je „postupak provjere i ocjene financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja obveznika revizije te podataka i metoda koje se primjenjuju pri sastavljanju financijskih izvještaja, na temelju kojih se daje stručno i neovisno mišljenje o istinitosti i objektivnosti financijskog stanja, rezultata poslovanja i novčanih tokova.“ (Zakon o reviziji, 127/17) Eksternu reviziju provode ovlaštteni, samostalni revizori ili revizorska društva koja su ovlaštena za njezinu provedbu. Važno je napomenuti da se za njeno obavljanje sklapa pisani ugovor između revizijskog društva i obveznika revizije. „Navedeni ugovori zaključuju se u pisanom obliku za svaku godinu i njima se utvrđuju njihovi međusobni odnosi i uvjeti plaćanja.” (Crnković, Mijoč i Mahaček, 2010:19) Vanjski revizori nisu dio poslovnog subjekta, a zadaća im je ispitati i provjeriti jesu li podaci iskazani u financijskim izvještajima pojedinog poslovnog subjekta istiniti i objektivni. Revizijski postupak provodi se u skladu sa važećim zakonima, računovodstvenim načelima te međunarodnim standardima financijskog izvještavanja. Eksternom revizijom nastoji se pružiti informacije korisnicima financijskih izvještaja, a sve sa svrhom donošenja kvalitetnijih i pravilnih odluka koje će u konačnici poboljšati poslovanje poslovnog subjekta, te zaštititi kapital vlasnika. Kako bi se pružila nepristrana i objektivna procjena financijskih izvještaja poslovnog subjekta, kontrola i usklađenost s računovodstvenim standardima i propisima, eksternu reviziju provode neovisna revizorska društva. Glavni cilj eksterne revizije je uvjeriti zainteresirane strane, uključujući vjerovnike, investitore i regulatorne organizacije, u točnost i pouzdanost financijskih podataka iskazanih u financijskim izvještajima tvrtke. Osim točnosti i pouzdanosti financijskih podataka, provedbom eksterne revizije identificiraju se potencijalne pogreške ili nedosljednost te se pruža nepristrana procjena poslovanja poduzeća. Objektivnost vanjske revizije jedna je od njenih glavnih prednosti. Nadalje, ona daje povjerenje da poduzeće poštuje sve važeće zakone, pravila i računovodstvene standarde. Takvo povjerenje je posebno ključno za javna poduzeća jer osigurava usklađenost sa zakonskim obvezama i štiti interese opće javnosti i ulagača. Eksterna

revizija podupire usklađenost i dosljednost financijskih informacija između poduzeća potvrđujući da su financijski izvještaji pripremljeni u skladu s Općeprihvaćenim računovodstvenim načelima (GAAP) i Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja (MSFI). Izvještaj koji sastavlja ovlašteni samostalni revizor ili ovlašteno revizorsko društvo se objavljuje i dostupno je javnosti.

3.3.2. Revizija financijskih izvještaja i revizija poslovanja

Pod pojmom revizije financijskih izvještaja podrazumijevaju se postupci koji se odnose na ispitivanje i ocjenjivanje istinitosti i objektivnosti sadržaja financijskih izvještaja, a koje poduzimaju ovlašteni revizori i ovlaštena revizorska društva. Financijski izvještaji koji se revidiraju su bilanca, izvještaj o novčanom toku, račun dobiti i gubitka, izvještaj o promjenama kapitala, izvještaj o ostaloj sveobuhvatnoj dobiti te bilješke koje se prilažu uz financijske izvještaje. Revizori tijekom provedbe revizije financijskih izvještaja, primjenjuju zakonske propise, računovodstvena načela i standarde te Međunarodne revizijske standarde. Revizija financijskih izvještaja smatra se najznačajnijim segmentom cjelokupne revizijske djelatnosti. Četiri su temeljne faze u provedbi, a trajanje revizijskog postupka je jedna kalendarska godina.

Slika 3: Četiri faze provedbe revizije financijskih izvještaja

Izvor: Vlastita izrada autora prema Miletić (2010:121).

Ispitivanje i ocjenjivanje cjelokupnog poslovanja poslovnog subjekta s ciljem unaprjeđenja njegova poslovanja bavi se revizija poslovanja. Ovom vrstom revizije nastoji se povećati rentabilnost poduzeća, a ispituju se organiziranost funkcija poslovanja, način na koji funkcionira informacijski sustav poduzeća, uspješnost cjeline poslovanja i sastavnih dijelova poslovanja, te procesi koji se odvijaju prije donošenja poslovnih odluka. Za njenu provedbu zaduženi su najčešće interni revizori, no mogu je provoditi i eksterni revizori. Rezultati postignuti tijekom poslovanja promatranog poduzeća uspoređuju se s prosjekom grane ili srodnim poslovnim subjektima.

3.3.3. Državna i komercijalna revizija

Zakonom o državnoj reviziji (NN 25/19) regulirana je državna revizija. Državnu reviziju obavljaju ovlaštene državni revizori (posjeduju certifikat kojim dokazuju ovlaštenost za obavljanje revizijskih usluga) zaposleni u Državnom uredu za reviziju. Ova vrsta revizije obuhvaća revidiranje državnog proračuna i njenih korisnika, javnih poduzeća, trgovačkih društava koje su u vlasništvu države, neprofitnih organizacija, te svih drugih subjekata koje se financiraju djelomično ili u cijelosti sredstvima državnog proračuna. Revizijski ciklus obuhvaća izradu godišnjeg plana, pripreme i obavljanje revizije, izradu izvješća o obavljenoj reviziji, izradu godišnjeg izvješća o radu i obavljenim revizijama i podnošenja izvješća Hrvatskom saboru. (Zakon o državnom uredu za reviziju, NN 25/19)

Komercijalna revizija predstavlja termin kojim se označava eksterna, neovisna revizija koja je već prethodno objašnjena. Temeljem ugovora kojim se definira naknada za provođenje revizije i odnosi dvaju strana; revizijske tvrtke i obveznika revizije, obavljaju se poslovi revizije. Ova vrsta revizije najvećim dijelom se odnosi na revidiranje financijskih izvještaja pri čemu se naglasak stavlja na važnost revizijskih rizika - inherentni, kontrolni i rizik neotkrivanja. Dok državnu reviziju provodi Državni ured za reviziju, komercijalnu reviziju provodi odabrani ovlaštene revizor temeljem sklopljenog ugovora.

4. ZAKONSKI OKVIR REVIZIJE

Regulatorni okvir kojim se uređuje djelatnost revizije i njeno provođenje je Zakon o reviziji (NN 127/17). Temeljne odredbe navedenog zakona odnose se na obavljanje revizorskih usluga, kriterije koje mora zadovoljiti društvo ili osoba kako bi dobila ovlasti za pružanje revizorskih usluga. Osim navedenog, njime se regulira i rad Revizorskog odbora, Hrvatske revizorske komore te Odbora za javni nadzor revizije. Također, sadrži i članke koji se odnose na nadzor i provjeru kvalitete rada ovlaštenih revizora, samostalnih revizora i revizorskih društava. Njime se definiraju i kriteriji koji se vežu uz izdavanje i oduzimanje dozvola za pružanje usluga revizije, te kaznene odredbe u slučaju povrede stavki Zakona. Poštivanjem odredbi Zakona o reviziji postiže se neovisnost, samostalnost i objektivnost zajedno s propisanim Međunarodnim revizijskim standardima i Kodeksom profesionalne etike. Razni propisi i smjernice koje izdaje Ministarstvo financija zajedno sa Hrvatskom revizorskom komorom nadopunjuju Zakon o reviziji te se usklađuje i mijenja ovisno o promjenama Međunarodnih revizijskih standarada. Osim Zakonom o reviziji, provedba revizije regulirana je i Zakonom o računovodstvu (NN 114/22). Njime se propisuje primjena standarada financijskog izvještavanja i tijela za donošenje navedenog, godišnji financijski izvještaji i njihova konsolidacija, revizija godišnjih financijskih izvještaja i godišnjeg izvješća te njihova javna objava. Također, revizijska profesija regulirana je Direktivom 2014/56/EU prema kojoj su navedeni „uvjeti za izdavanje odobrenja osobama odgovornim za obavljanje zakonske revizije, kao i minimalni zahtjevi za provođenje takvih zakonskih revizija“. S obzirom na tematiku ovoga rada, važno je napomenuti i Uredbu (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i Vijeća koja je stupila na snagu 16. travnja 2014., a kojom se regulira trajanje revizijskog angažmana, odnosno primjena obvezne rotacije revizora i revizorskih društava kojom se nastoji utjecati na poboljšanje provođenja postupaka revizije, odnosno pružanja revizorskih usluga, te osigurati neovisnost i kvalitetu obavljene revizije.

4.1. Osobe ovlaštene za obavljanje revizorskih usluga i pružanje revizorskih usluga

Revizija kao profesija zahtjeva poznavanje niz zakona, pravilnika i akata kako bi revizori mogli pružati revizijske usluge. Također, revizori su dužni poznavati financijsku i računovodstvenu terminologiju, a kako bi stekli zvanje ovlaštenog revizora, moraju se kontinuirano usavršavati i posjedovati određena iskustva u tom području. Prema Zakonu o reviziji (NN 127/17) Uvjeti koje revizori moraju ispuniti kako bi pristupili ispitu za ovlaštenog revizora, a koji organizira i provodi Hrvatska revizorska komora uz suglasnost Ministarstva financija su sljedeći:

- završen prijediplomski i diplomski sveučilišni studij ili integrirani prijediplomski i diplomski sveučilišni studij ili prijediplomski stručni studij i specijalistički diplomski stručni studij, a na kojima je, nakon završetka, stekao najmanje 300 ECTS bodova, ili sveučilišni studij temeljem kojeg je, nakon završetka, stekao visoku stručnu spremu (Zakon o reviziji, NN 127/17, čl. 11. st. 1) te
- pet godina radnog iskustva, od čega mora imati najmanje tri godine iskustva u obavljanju zakonske revizije, a koja se odnosi na godišnje pojedinačne i konsolidirane financijske izvještaje (uz mentora) (Zakon o reviziji, NN 127/17, čl.11. st. 2)

Također, u članku 13. st. 2 Zakona o reviziji (NN 127/17), navodi se da je pohađanje stručnog osposobljavanja za polaganje revizorskog ispita uvjet za pristupanje polaganju revizorskog ispita. Osim navedenih uvjeta koje revizor mora zadovoljiti, ukoliko želi steći certifikat ovlaštenog revizora, mora položiti i sljedeće predmete u okviru revizijskog ispita:

Tablica 1: Zahtijevani predmeti koji se polažu u okviru revizijskog ispita

Predmeti	Broj sati
Financijsko računovodstvo i financijsko izvještavanje	34
Računovodstvo troškova i upravljačko računovodstvo	10
Revizija	34
Upravljanje rizicima i unutarnja kontrola	16
Pravo za revizore	6
Informacijska tehnologija i računalni sustavi	6
Ekonomija, poslovna ekonomija i temeljna načela financijskog upravljanja trgovačkim društvima	6

Izvor: preuzeto s Hrvatska revizorska komora (2023).

Stjecanje prava na izdavanje certifikata ovlaštenog revizora, zahtijeva ispunjavanje dva kriterija propisanih Pravilnikom o izdavanju odobrenja za rad ovlaštenom revizoru i revizorskom društvu (NN 27/19), a to su: [pravilnik o i

1. imati položen revizorski ispit i
2. dobar ugled

Nakon izdavanja certifikata ovlaštenog revizora, revizor je obvezan 120 sati uzastopne tri godine stručno se usavršavati u području koje se odnosi na pružanje revizijskih usluga te nakon isteka o tome obavijestiti Ministarstvo financija.

4.2. Revizorsko izvješće

„Finalni proizvod“ revizijskog procesa je izvješće revizora, koje sastavlja revizor koji je prošao specifične i kontinuirane naobrazbe te poznaje pravila procesa provođenja kontrole revizije. Drugim riječima, inputom se smatra osobna kvalifikacija revizora, odnosno njegova znanja i vještine, dok se outputom smatraju revizorska izvješća koja sastavljaju revizori. Nadalje, izvješće revizora temelji se na činjenicama dobivenih uvidom u financijske izvještaje poduzeća koje se revidira, te se ocjenjuje objektivnost i istinitost prikaza podataka u financijskim izvještajima.

Kako bi se održalo povjerenje javnosti u vjerodostojnost izvješća revizora i jačao profesionalni skepticizam revizora, prema Uredbi 537/2014 glavni revizijski partneri i revizijska društva dužna su provoditi rotaciju. Navedeo sa sobom nosi prednosti i nedostatke kao što su nedovoljno stručnosti u zapažanju skrivenih i nenamjernih pogrešaka u financijskim izvještajima subjekta koji se revidira ili nedovoljno poznavanje subjekta i njegovog poslovanja kako bi revizorsko izvješće bilo što potpunije i kvalitetnije. S druge strane, promjena glavnog partnera ili revizorskog društva može sa sobom nositi prednosti poput raskidanja dugoročne veze subjekta sa prethodnim revizorom i donošenje pristranih zaključaka o njegovom poslovanju čime je dovodio u pitanje svoju neovisnost prilikom sastavljanja izvješća.

Očekuje se da će revizori zadržati objektivan stav prilikom ocjenjivanja financijskih izvještaja subjekta kojem pruža revizijske usluge. U tom pogledu, obvezna rotacija revizora je ključna kako bi se osiguralo da revizori ostanu nepristrani i bez okolnih utjecaja koji bi mogli proizaći iz dugoročnih odnosa s klijentom. Osim što bi izvješća revizora trebala biti objektivna i prikazivati istinite podatke o poslovanju subjekta, tako je i kvaliteta revizorskog izvješća ključna za povjerenje korisnika u financijsko izvješćivanje o poslovanju revidiranog subjekta. Stoga se rotacijom mogu pridobiti nove perspektive i novi timovi koji pridonose kreiranju inovativne revizijske metodologije i osporiti postojeće pretpostavke, čime se poboljšava kvaliteta postupka revizije (Horton i sur., 2020). Kako bi se kvaliteta izvješća poboljšala uslijed rotacije, kada novi revizor preuzme dužnost, postoji prijelazno razdoblje tijekom kojeg prethodno i novo revizorsko društvo surađuje kako bi osigurali kontinuitet u provođenju kvalitetnih revizijskih postupaka. Prijelazno razdoblje je ključno za nove revizore, jer pomaže u razumijevanju poslovanja tvrtke, računovodstvene prakse i svih specifičnih rizika povezanih s poslovanjem subjekta koje će revidirati (De Jong i sur., 2020). Nadalje, različita revizorska društva mogu imati različite metodologije i postupke procjene rizika, stoga, kada se revizori

rotiraju, novo revizorsko društvo moglo bi imati drugačiju perspektivu i usredotočiti se na različita područja rizika, što bi moglo dovesti do promjena u revizijskom pristupu. Uzimajući to u obzir, opseg revizije može se razlikovati od prethodnih godina, što utječe na sadržaj i prezentaciju revizorskog izvješća (Horton i sur., 2020).

Naposljetku, unatoč promjenama revizora, revizorsko izvješće trebalo bi zadržati dosljednost u formatu i prezentaciji informacija kako bi se olakšala usporedivost u različitim izvještajnim razdobljima. Izvješće bi se trebalo pridržavati relevantnih revizijskih standarda i regulatornih zahtjeva kako bi se osigurala točnost i pouzdanost informacija. Pružanje usluga revizije subjektima od javnog interesa obvezuje revizorska društva na objavljivanje izvješća o transparentnosti koje mora biti usklađeno s odredbama Uredbe EU (537/2014). Stoga su transparentnost, točnost i jasna komunikacija u revizorskom izvješću od iznimne važnosti, posebice tijekom razdoblja rotacije revizora.

4.3. Pravna reguliranost obvezne rotacije revizorskih društava

Europska unija donijela je 2014. godine važnu reformu tržišta zakonske revizije Europske unije s pomoću dvaju zakonodavnih instrumenata: Direktive 2014/56/EU o izmjeni prve Direktive o reviziji (2006/43/EZ) i Uredbe o reviziji 537/2014. Direktiva 2014/56/EU i Uredba 537/2014 stupile su na snagu 16. lipnja 2014., a primjenjivale su se od 17. lipnja 2016. Direktiva o zakonskoj reviziji (Direktiva 2014/56/EU) i Uredba o reviziji (Uredba 537/2014) služe kao glavni pravni okviri za obveznu rotaciju u Europskoj uniji. Temeljem njih su utvrđene opće smjernice i zahtjevi za rotacijom revizorskih tvrtki u EU.

Kako bi se osiguralo da revizorske tvrtke rotiraju glavnog revizorskog partnera i samo revizorsko društvo, države članice su dužne provoditi rotacije prema zakonodavnoj revizijskoj direktivi. Svaka država članica slobodna je odlučiti o pojedinostima, kao što je trajanje razdoblja rotacije. Ova strategija omogućuje znatnu fleksibilnost uzimajući u obzir različite uvjete i pravne običaje među državama članicama EU. Stvaranjem novih standarda za postupak javnog nadmetanja za revizije subjekata od javnog interesa, Uredba o reviziji nadopunjuje Direktivu. Nadalje, reforma revizijskog regulatornog okvira pojavila se nakon financijske krize, odnosno nakon stečajeva Enrona (2001. godine) i Lehman Brothersa (2008. godine) kada je neovisnost revizora od njihovih glavnih klijenata dovedena u pitanje na međunarodnoj razini, posebice kada su revidirali godišnje financijske izvještaje, a istovremeno i pružali druge savjetodavne usluge istim klijentima (Europska komisija, 2022). Budući da je posljednja

financijska i gospodarska kriza izazvala sumnju među ulagateljima i akademikima u pogledu pouzdanosti i kvalitete revidiranih financijskih izvještaja poduzeća i drugih velikih europskih poduzeća, Europska komisija (2022) navodi kako je reforma imala četiri cilja:

- povećanje transparentnosti za ulagače,
- jačanje neovisnosti revizora prema njihovim klijentima,
- promicanje tržišnog natjecanja na visoko koncentriranom tržištu na kojem dominira "velika četvorka" i
- ojačati paneuropski nadzor.

U tom je kontekstu Europska komisija zatražila detaljno istraživanje kako bi dostavila podatke i analizirala učinak prenošenja i provedbe posebnih odredaba Direktive o reviziji i Uredbe na postizanje cilja reforme. Odredbe uključuju zahtjeve u pogledu jamstva i izvješćivanja za ovlaštene revizore, obveznu rotaciju i imenovanje revizora, zabranu određenih nerevizijskih usluga i gornje granice naknada za nerevizijske usluge (Europska komisija, 2022).

Povećanje transparentnosti za ulagatelje daljnjim usklađivanjem zakonskih minimalnih zahtjeva o sadržaju revizije nastojalo se postići novom Direktivom o reviziji u kojoj su uvedeni novi pravni zahtjevi u pogledu sadržaja revizijskih izvješća (koja sada moraju uključivati mišljenje revizora o usklađenosti financijskih izvještaja sa zakonskim zahtjevima i opis najznačajnijih rizika od značajnog pogrešnog prikazivanja, sposobnost otkrivanja nepravilnosti (uključujući prijevaru), otkrivanje zabranjenih nerevizijskih usluga i drugih usluga) i dodatna izvješća revizorskog odbora (samo za mala poduzeća) kako bi se jačao profesionalni skepticizam. Reformom se, također, nastojalo ograničiti potencijalne rizike od sukoba interesa, koji mogu dovesti do razornih posljedica za poduzeća od systemske važnosti, jačanjem neovisnosti revizora. Novim regulatornim okvirom utvrđene su opće odredbe za sve revizore, kojima se uređuje unutarnja organizacija revizorskih društava, razdoblje tzv. „*cooling-off*“ perioda, odnosno perioda mirovanja, kao i postupci za procjenu prijetnji neovisnosti. Kada je u pitanju revidiranje subjekata od javnog interesa, uveli su obveznu rotaciju revizorskih društava i zabranu određenih nerevizijskih usluga povezanih s gornjom granicom naknada.

Promicanje tržišnog natjecanja na revizijskom tržištu bio je treći cilj reforme. Subjekti od javnog interesa se, radi svoje velike i složene strukture, u velikoj se mjeri oslanjaju na jednu od Velike četvorke. Stoga se smatra da bi propast jedne od Velike četvorke ozbiljno poremetilo tržište, što je dovelo do odluke uravnoteženja tržišta, odnosno udjela obavljenih revizijskih angažmana između Velike četvorke i manjih revizijskih društava. S obzirom na navedeno,

utvrđena su pravila kojima se osigurava pošteno tržišno natjecanje među revizorskim društvima, te se jača nadzor. Nadalje, novom Direktivom o reviziji uvedeno je načelo javnog nadzora, čime je zamijenjen prethodni sustav koji uglavnom provode stručna tijela koja predstavljaju računovodstveni i revizijski sektor te minimalno usklađivanje nacionalnih sustava istraga i sankcija, kako bi se ojačao paneuropski nadzor (Europska komisija, 2022).

4.3.1. Direktiva o zakonskoj reviziji 2014/56/EU

Direktiva 2014/56/EU, koju su Europski parlament i Vijeće donijeli 16. travnja 2014., važan je pravni okvir kojim se mijenja Direktiva 2006/43/EZ o zakonskim revizijama godišnjih i konsolidiranih financijskih izvještaja. Direktiva o reviziji opći je okvir, dok se Uredbom o reviziji predviđaju posebni zahtjevi koji se primjenjuju na poduzeća u državnom vlasništvu. Direktivom se utvrđuju dužnosti ovlaštenih revizora i uvodi zahtjev za javni nadzor nad revizorskom strukom i suradnju regulatornih tijela u EU-u.

Ova je Direktiva ključna za poboljšanje i usklađenje revizijskih standarda i praksi među državama članicama Europske unije. Cilj je Direktive 2014/56/EU ponovno uspostaviti povjerenje javnosti u financijsko izvješćivanje, promicati otvorenost i doprinijeti stabilnosti europskog financijskog sustava usmjeravanjem na poboljšanje pouzdanosti i kvalitete revizijskih postupaka. Direktiva o zakonskoj reviziji 2006/43/EZ služila je kao temeljni pravni okvir za otklanjanje nedostataka u području revizije. Međutim, vremenom je došlo do potrebe osiguranja visokokvalitetne revizije uz istovremeno smanjenje rizika od financijskih nepravilnosti i pogrešnih prikazivanja. Posljednje navedeno je rezultiralo objavljivanjem Direktive o zakonskoj reviziji 2014/56/EU kojom se pooštrilo postojeće zakonodavstvo.

Direktivom se nameću strogi zahtjevi vezani uz obveznu rotaciju revizora i revizorskih društava te smanjuju potencijalni sukobi interesa koji proizlaze iz dugoročnih revizijskih angažmana. Također, Direktiva 2014/56/EU naglašava neovisnost revizora kako bi se osigurala objektivnost i cjelovitost revizije. Stvara se čvršći okvir za javni nadzor ovlaštenih revizora i revizorskih društava te se neovisnim odborima za nadzor revizije pružaju ovlasti i resursi potrebni za uspješno nadziranje revizora. Nadalje, revizorska društva moraju objavljivati relevantne informacije o svom korporativnom upravljanju, internim procesima kontrole kvalitete i organizacijskoj strukturi, te se od revizora zahtijeva da u svojim izvješćima dostave ključna revizijska pitanja kako bi se povećala transparentnost. Dostavljanjem ključnih pitanja revizori nude posebne informacije o ključnim revizijskim područjima, čime bi financijsko

izvješćivanje postalo informativnije i potpunije. Osim navedenog, Direktivom 2014/56/EU podupiru se dosljedne revizijske prakse među državama članicama EU-a. Njome se uspostavlja standardni okvir EU-a za kvalitetu revizije kojom se promiče suradnja i koordinacija među nacionalnim nadležnim agencijama zaduženima za zakonski nadzor revizije. Cilj je Direktive 2014/56/EU, osim ponovnog pridobivanja povjerenja javnosti, zaštititi ulagače i promicati gospodarski rast unutar EU.

Države članice, revizori i nadzorna tijela imat će koristi od usklađenijih zahtjeva, zakonodavstva i standarda. Međutim, potrebno je dodatno uskladiti ta pravila na razini Unije kako bi se omogućila veća transparentnost i predvidljivost zahtjeva koji se primjenjuju na takve osobe te povećala njihova neovisnost i objektivnost u obavljanju njihovih zadaća. Nadalje, kako bi se ojačala zaštita ulagatelja, važno je ojačati javni nadzor nad ovlaštenim revizorima i revizorskim društvima jačanjem neovisnosti javnih nadzornih tijela Unije i dodjeljivanjem odgovarajućih ovlasti, uključujući istražne ovlasti i ovlast za izricanje sankcija, s ciljem otkrivanja, odvracanja i sprečavanja nepoštivanja primjenjivih pravila u kontekstu pružanja revizorskih usluga od strane ovlaštenih revizora i revizorskih društava. Zbog znatne javne važnosti subjekata od javnog interesa, koja proizlazi iz opsega i složenosti njihova poslovanja ili prirode njihova poslovanja, potrebno je ojačati vjerodostojnost revidiranih financijskih izvještaja subjekata od javnog interesa. Slijedom toga, posebne odredbe za zakonske revizije subjekata od javnog interesa utvrđene Direktivom 2014/56/EZ dodatno su razvijene u Uredbi o reviziji 537/2014.

4.3.2. Uredba (EU) br. 537/2014

Člankom 17. Uredbe o reviziji uvodi se novo pravilo u revizijskom pravnom okviru Europske unije kojim se zahtijeva od subjekata od javnog interesa da svakih 10 godina mijenjaju angažirano revizorsko društvo kako bi se otklonili potencijalni sukobi interesa, te ojačala neovisnost ovlaštenih revizora i revizorskih društava. Nakon isteka maksimalnog razdoblja angažmana, uključujući produljenje stavaka 4. i stavka 6. iz članka 17., ovlašteni revizor, revizorsko društvo ili članovi njihovih mreža u Europskoj uniji ne mogu provesti zakonsku reviziju istog subjekta od javnog interesa tijekom sljedeće četiri godine. Maksimalna razdoblja trajanja revizijskih angažmana, kako su definirana u Uredbi o reviziji ili u nacionalnim okvirima, primjenjuju se na svakog subjekta od javnog interesa zasebno, a ne na grupu u cjelini. Stoga, ako grupa ima nekoliko poslovnih subjekata od javnog interesa u EU-u, to ne znači nužno da će se ovlašteni revizor ili revizorsko društvo koje provodi reviziju konsolidiranih

financijskih izvještaja grupe morati rotirati. U skladu s Uredbom o reviziji, ako subjekt obuhvaćen revizijom nije subjekt od javnog interesa, ne mora mijenjati svojeg ovlaštenog revizora ili revizorsko društvo, bez obzira na društva kćeri. Ako se radi o subjektu od javnog interesa, na njega će se primjenjivati pravila kojima se uređuje rotacija u državi članici u kojoj se nalazi.

Osim rotacije revizijskih društava, Uredba definira i unutarnju rotaciju, odnosno rotaciju glavnih partnera. Međutim, Uredbom o reviziji državama članicama ostavlja se znatno diskrecijsko pravo jer se njome predviđaju četiri različite mogućnosti u pogledu minimalnih početnih angažmana i maksimalnog trajanja angažmana. Glavni partneri za reviziju, nadležni za obavljanje zakonske revizije, prekidaju svoje sudjelovanje u zakonskoj reviziji subjekta koji je predmet revizije najkasnije 7 godina od dana svog imenovanja (Uredba, čl. 17., st. 7.). Oni ne mogu ponovno sudjelovati u zakonskoj reviziji revidiranog subjekta prije isteka 3 godine nakon tog prekida (Uredba, čl. 17., st. 7.). Odstupajući od navedenog, države članice mogu zahtijevati da glavni partneri nadležni za obavljanje zakonske revizije prekinu svoje sudjelovanje u zakonskoj reviziji subjekta koji je predmet revizije prije isteka 7 godina od dana njihovih imenovanja (Uredba, čl. 17., st. 7.). Minimalno trajanje angažmana, prema članku 17., st. 1. Uredbe je godinu dana, dok maksimalno trajanje revizijskog angažmana je 10 godina. Države članice EU imaju mogućnost prilagođavanja oba vremenska ograničenja; minimalno trajanje duže od 1 godine, te maksimalno trajanje kraće od 10 godina. (Uredba, čl. 17., st. 2.)

Nadalje, na temelju navedenih zahtjeva, potiče se provođenje zajedničkih revizija s ciljem jačanja profesionalnog skepticizma i povećanja kvalitete revizije, zaštite neovisnosti, kao i poticanje konkurentnosti na revizijskom tržištu i sudjelovanje manjih revizijskih društava. Države članice mogu, pod određenim okolnostima, odlučiti produžiti ovaj vremenski okvir za ukupno 20 godina. (Uredba, čl. 17., st. 4a.) Najduže trajanje revizijskog angažmana odnosi se isključivo na zakonske revizije u razdoblju u kojem poduzetnik kontinuirano ima status subjekta od javnog interesa. U slučaju ako poduzetnik tijekom svog poslovanja prvi puta postaje subjekt od javnog interesa ili prestaje biti subjekt od javnog interesa, pa kasnije ponovno postaje subjekt od javnog interesa, računanje najdužeg razdoblja trajanja revizijskog angažmana počinje od financijske godine koja slijedi nakon godine u kojoj je poduzetnik stekao status subjekta od javnog interesa (Hrvatska revizorska komora, 2018). Početni angažman određenog ovlaštenog revizora ili revizijskog društva te kombinacija tog angažmana uz njegovo obnavljanje ne smije prelaziti najduže razdoblje od deset godina. Međutim, države članice imaju mogućnost produženja trajanja revizijskog angažmana, koristeći sljedeće opcije:

- a. 20 godina u postupku javnog natječaja za zakonsku reviziju (Uredba, čl. 17., st. 4.);
- b. 24 godine u slučaju zajedničke revizije. Navedeni angažman se može produžiti samo po preporuci revizijskog odbora, a produženo trajanje angažmana se može dodatno produžiti za najviše 2 godine uz odobrenje nadležnog tijela za nadzor revizije (Uredba, čl. 17., st. 4.)

Osim toga, definirano je "razdoblje hlađenja", odnosno mirovanja, tijekom kojeg je revizoru ili revizorskom društvu zabranjeno revidirati isti subjekt od javnog interesa određeno vrijeme nakon završetka razdoblja rotacije, a ono traje 3 godine. (Uredba, čl. 17., st. 3.)

5. ANALIZA ELEMENATA KOJI UTJEČU NA ROTACIJU REVIZORSKIH DRUŠTAVA

U ovom poglavlju analiziraju se elementi koji utječu na obvezu rotaciju revizorskih društava, te navodi definicija rotacije. Također, prikazuje se komparativna analiza trajanja revizijskog angažmana u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj, odnosno pojašnjava Uredba EU br. 537/2014 i Direktiva EU 2014/56 kojom se regulira trajanje obvezne rotacije. Analizira se provedeno istraživanje koje je objavila Europska komisija početkom prosinca 2022. godine, a koje je dostupno na službenoj internetskoj stranici Ureda za publikacije Europske unije. U navedenom istraživanju sudjelovalo je 137 predstavnika revizijskog odbora, 34 revizora (Velika četvorka i manja revizorska društva) te 21 korisnik (ulagači, nadzorna tijela i nevladine organizacije). Iskustva i stajališta predstavnika revizijskog odbora, revizora te korisnika, o provedenoj revizijskoj reformi 2016. godine, prikupljena su tijekom druge polovice 2021. godine te tijekom 2022. godine. Također, Europska komisija je u izradi analize koristila podatke dostupne na internetskoj stranici Audit Analytics koja sadrži najveći broj podataka o subjektima od javnog interesa uvrštenima na burzama zemalja članica EU, revizijskim angažmanima, revizijskim mišljenjima i naknadama. Svrha provedenog istraživanja Europske komisije je pružanje podataka službama i delegacijama Komisije u okviru kontinuiranog praćenja provedbe Direktive o reviziji i Uredbe o reviziji, te informiranje javnosti o rezultatima njihove provedbe. Osim navedenog, rezultati istraživanja i podaci dobiveni analizom su također poslužili službama i delegacijama Komisije za evaluaciju Uredbe EU br. 537/2014 i Direktive EU 2014/56. Nadalje, navode se prednosti i nedostaci koji se javljaju uvođenjem obvezne rotacije revizorskih društava te različita stajališta revizora o njenoj provedbi.

Slijedom navedenog, obzirom da dulje trajanje revizijskog angažmana povećava potencijalne prijetnje neovisnosti i kvaliteti obavljene revizije, odnosno pridonosi produbljivanju odnosa revizora sa poduzećem, što za posljedicu može imati donošenje pristranog revizorskog mišljenja, razmatra se utjecaj obvezne rotacije na neovisnost i kvalitetu.

5.1. Rotacija revizorskih društava u Europskoj uniji i Republici Hrvatskoj

Nakon donošenja Direktive u Europskoj uniji 2016. godine, cilj je bio obveznom rotacijom postići neovisnost revizorskog društva i revizora tijekom obavljanja revizorskih usluga. Kada je riječ o obveznoj rotaciji, naglašava se da ona podrazumijeva promjenu potpisnika izvješća, ali nije obvezna i promjena revizorskog društva. Republika Hrvatska je ulaskom u EU postala

obveznikom primjene rotacije ovlaštenih revizora u postupcima provedbe revizije subjekata od javnog interesa, stoga su izmjene i dopune Zakon o reviziji usklađene sa Direktivom EU. S obzirom da se Uredbom 537/2014 propisuje minimalno i maksimalno trajanje revizijskog angažmana, a istovremeno omogućava se proizvoljnost svake države članice da sama postavi vremenske granice trajanja angažmana, Republika Hrvatska donijela je odluku da svaki potpisnik revizorova izvješća obavezan je rotirati se svakih sedam godina, u slučaju da usluge pruža subjektima od javnog interesa. Protekom navedenog razdoblja, glavni revizijski partner može ponovno biti angažiran u subjektu od javnog interesa koji je već prethodno revidirao, no tek nakon proteka minimalno 3 godine. Taj period nazivamo i razdobljem hlađenja. Osim Direktivom i Uredbom, trajanje revizijskog angažmana je u strožem obliku propisano i Kodeksom profesionalne etike odjeljkom 290 (Neovisnost – angažmani revizije i uvida) i 291 (Neovisnost – ostali angažmani s izražavanjem uvjerenja).

Slijedom navedenog, analizirao se broj subjekata od javnog interesa koji su u razdoblju od 2015. do 2018. godine rotirali revizorsko društvo, odnosno revizora. U analizu je uključeno 2,782 tisuće subjekata od javnog interesa, te je uvidom u Tablicu 2 vidljivo kako je samo 19,73% SJI rotiralo revizorsko društvo, što u konačnici znači da preostalih 80,27% SJI u promatranom razdoblju nisu niti jednom proveli rotaciju revizorskog društva.

Tablica 2: Broj subjekata od javnog interesa koji je rotirao revizorsko društvo u razdoblju od 2015. - 2018. godine

Rotacija revizorskih društava	Broj subjekata od javnog interesa	Broj subjekata od javnog interesa izražen u postotku
Subjekt od javnog interesa nije rotirao revizorsko društvo	2,233	80,27
Subjekt od javnog interesa je jednom ili više puta rotirao revizorsko društvo	549	19,73
UKUPNO:	2,782	100

Izvor: prilagođeno prema Europska komisija (2022)

Osim analize broja subjekata od javnog interesa koji su rotirali revizorsko društvo, provedena je i analiza provedbe različitih opcija o obveznoj rotaciji u 2022. godini, koja je vidljiva na Slici 5.

Slika 4: Pregled provedbe različitih opcija o obveznoj rotaciji u 2022. godini

Država	Početno minimalno trajanje angažmana	Maksimalno trajanje angažmana		Maksimalno trajanje može se produžiti na 20 godina u slučaju javnog natječaja	Maksimalno trajanje može se produžiti na 24 godine u slučaju zajedničke revizije
		Revizorska društva	Glavni revizijski partner		
Austrija	1	10	5	20	20
Belgija	3	9	6	18	24
Bugarska	1	7	5	n/a	12
Cipar	1	9	7	20 Maksimalno trajanje za kreditne institucije je 9 godina.	24 Maksimalno trajanje za kreditne institucije je 9 godina
Češka	1	10	7	20	N/A
Njemačka	1	10	7	20, ne uključujući kreditne institucije i osiguravajuća društva	24, ne uključujući kreditne institucije i osiguravajuća društva
Danska	N/A	10	7	20	24
Estonija	2	10	7	20	n/a
Grčka	1	10	5	n/a	n/a
Španjolska	3	10	7	n/a	Moguće, ali samo do najviše 4 godine
Finska	1	10	7	20	24
Francuska	6	10	6	16	24
Hrvatska	1	7	7	n/a	n/a
Madarska	1	10	7	n/a	n/a
Irska	1	10	5	n/a	n/a
Italija	9 godina za revizorska društva, 7 godina za ovlaštene revizore	9	7	n/a	n/a

Litva	2	10	Za subjekte od javnog interesa 5, a za druga društva 7	n/a	n/a
Luksemburg	1	10	7	20	n/a
Latvija	1	10	7	20	n/a
Malta	1	10	7	20	n/a
Nizozemska	1	10	7	n/a	n/a
Poljska	2	10	5	n/a	n/a
Portugal	2	10 (do najviše 12 u iznimnim okolnostima)	7	n/a	n/a
Rumunjska	1	10	7	20	n/a
Švedska	1	7	7	20	24
Slovenija	3	10	7	n/a	n/a
Slovačka	2	10	5	10	14

Izvor: prilagođeno prema Europska komisija (2022), Ewelt-Knauer i sur. (2012), Cameran i sur. (2015).

Deset zemalja članica Europske unije (Belgija, Estonija, Španjolska, Francuska, Italija, Litva, Poljska, Portugal, Slovenija i Slovačka), od njih 27, iskoristile su mogućnost iz članka 17. stavka 2. točke (a) Uredbe o reviziji kojim zahtijevaju da početni angažman iz stavka 1. traje dulje od jedne godine. Usporedno sa drugim zemljama EU, vidljivo je da su Francuska i Italija odredile vrlo visoko početno minimalno trajanje revizijskog angažmana. Francuska je odredila minimalno početno trajanje od šest godina, dok je u Italiji za revizorska društva početno minimalno trajanje devet godina i sedam godina za ovlaštene revizore, s četverogodišnjim razdobljem hlađenja, te minimalni početni angažman jednak je maksimalnom trajanju angažmana kako za revizorska društva, tako i za ovlaštene revizore. Belgija, Slovenija i Španjolska donijele su odluku da minimalni početni angažman traje tri godine, dok su Estonija, Litva, Poljska i Slovačka uspostavile minimalni angažman od dvije godine. Ostale zemlje članice EU su donijele odluku da je „subjekt od javnog interesa dužan imenovati ovlaštenog revizora ili revizorsko društvo za početni angažman od najmanje godine dana.“ (Uredba, čl.17, st. 1.).

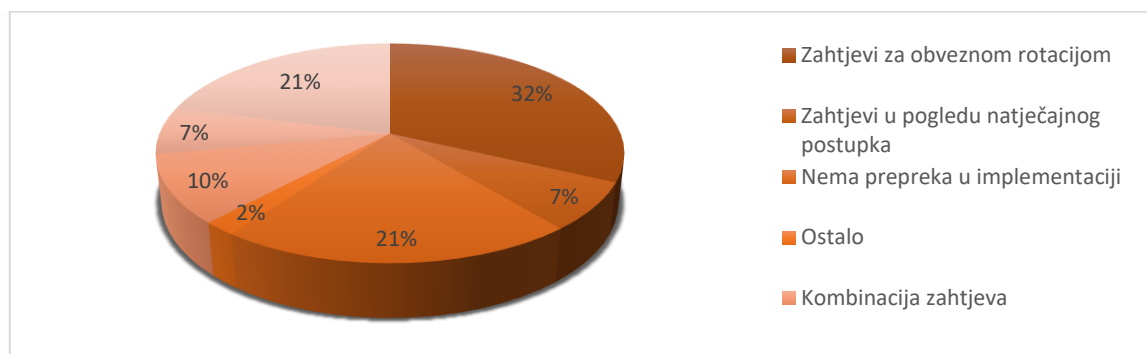
Iz tablice je vidljivo da je sedam zemalja (Belgija, Bugarska, Cipar, Hrvatska, Italija, Poljska, Švedska) iskoristilo je mogućnost iz članka 17. stavka 2. točke (b) Uredbe o reviziji, kojom se državama članicama omogućuje da odrede manje trajanje od desetogodišnjeg maksimalnog trajanja revizijskih angažmana, s time da je Cipar koristio opciju za kreditne institucije (devet godina), dok je Poljska utvrdila pet godina maksimalnog trajanja angažmana za ovlaštene revizore i 10 godina za revizorska društva. Bugarska, Hrvatska, Italija (za ovlaštene revizore) i Švedska predvidjele su maksimalno trajanje od sedam godina. Portugal je, u skladu s portugalskim nacionalnim zakonodavstvom, donio odluku da najdulje trajanje revizijskog angažmana može biti kraće od 10 godina ako se imenuju ovlašteni revizori na dva mandata od četiri godine ili tri mandata od tri godine te se maksimalno trajanje može produljiti do najviše 12 godina samo u slučaju da na preporuku revizorskog odbora upravno ili nadzorno tijelo predloži glavnoj skupštini dioničara ili članova obnovu angažmana, a ono odobri taj prijedlog.

Devetnaest zemalja primijenilo je odstupanje u skladu s člankom 17. stavkom 7. Uredbe o reviziji i zahtijevalo da se glavni revizorski partneri, odgovorni za provedbu zakonske revizije, rotiraju svakih 7 godina, dok su Slovačka, Poljska, Litva, Irska, Bugarska i Austrija te Grčka odredile rotiranje glavnih revizijskih partnera svakih 5 godina. Belgija i Francuska su jedine zemlje EU koje primjenjuju rotaciju glavnih revizorskih partnera na svakih 6 godina. Nadalje, trinaest zemalja (Austrija, Cipar, Češka, Njemačka, Danska, Estonija, Finska, Luksemburg, Latvija, Malta, Rumunjska, Švedska i Slovačka) iskoristilo je mogućnost iz članka 17. stavka 4. točke (a) Uredbe o reviziji i produljilo trajanje na 20 godina u slučaju javnog natječaja, dok su jedino Belgija, Francuska, Hrvatska i Slovačka donijele drugačiju odluku o maksimalnom trajanju od 18, 16, odnosno 10 godina u slučaju javnog natječaja. Austrija, Belgija, Bugarska, Cipar, Njemačka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Švedska i Slovačka, odnosno svih 11 zemalja koristilo je mogućnost iz članka 17(4)(b), no produljenje maksimalnog trajanja u slučaju zajedničke revizije se razlikuje u pojedinim državama. Tako je Austrija odredila 20 godina, dok je Bugarska odredila maksimalno trajanje od 12 godina, te je Slovačka, kao i Hrvatska, odredila maksimalno trajanje od 14 godina u slučaju zajedničke revizije. Španjolska je u svom nacionalnom zakonodavstvu odredila da se maksimalno trajanje angažmana u slučaju zajedničke revizije može produljiti do najviše 4 godine.

Nadalje, provedba reforme nosila je za sobom i određene izazove u samoj implementaciji, stoga je, prema Slici 5, najveći izazov prilikom implementiranja reforme bio povezan sa uvođenjem obvezne rotacije. Navedeno smatra 32% predstavnika revizorskog odbora, a razlog tome

proizlazi iz izazova vezanih uz upoznavanje sa zakonskim zahtjevima u svim zemljama članicama EU, koordiniranje rotacije, privlačenje revizorskih društava koja bi obavljala visokokvalitetnu reviziju u natječajni postupak, administrativni i organizacijski troškovi.

Slika 5: Najveće prepreke u implementaciji revizijske reforme

Izvor: vlastita izrada autora prema Europska komisija (2020)

Sljedeći najveći izazov povezan sa implementacijom je bio zahtjev za ograničenjem pružanja nerevizorskih usluga, što je smatralo 21% predstavnika revizorskog odbora. Predstavnicima su smatrali da definicija nerevizorskih usluga nije precizno i detaljno pojašnjena te da je neophodna uspostava strukture odlučivanja unutar revizijskog društva kako bi se osiguralo da prihodi od nerevizorskih usluga ne prijeđu zakonska ograničenja, te pronalaženje drugih revizijskih društava koje bi preuzele pružanje nerevizorskih usluga. (Europska komisija, 2022.) Također, 21% predstavnika izjavilo je da se nije susrelo sa izazovima prilikom implementacije reforme. Zahtjevi u pogledu natječajnog postupka stvaraju prepreke u implementaciji reforme, što smatra 7% predstavnika, a isto toliko ih nema mišljenje o izazovima vezanim uz implementaciju. Tri predstavnika revizorskog odbora (2%) navode druge izazove kao prepreke u implementaciji reforme, poput organiziranja zajedničkih revizija. Od preostalih predstavnika revizorskih odbora, odnosno njih 10% smatraju da je kombinacija zahtjeva stvarala prepreke u implementaciji revizijske reforme. S druge strane, većina revizora, njih 57%, smatra da su najveće prepreke u implementaciji proizašle ponajviše zbog nedostatka usklađenosti zemalja EU u pogledu provedbe i tumačenja različitih zahtjeva što je učinilo pružanje revizijskih usluga složenijim. Također navode da je upravo zbog neusklađenosti došlo do „dvostrukih“ revizija što je rezultiralo povećanim troškovima nad koristima provedene revizije.

5.2. Prednosti i nedostaci uvođenja obvezne rotacije revizorskih društava

Tijekom radnog staža revizora, klijent i revizor produbljuju svoj odnos, što potencijalno može utjecati na kvalitetu rada revizora. U slučaju kada niz godina isti revizor obavlja reviziju društva, to može dovesti do nedovoljnog broja revizijskih postupaka i pretjeranog oslanjanja na rezultate prethodnih godina i ustaljene programe revizije. Revizori će biti prisiljeni više obraćati pozornost na detalje i postati skeptični u svome radu ako se smanji maksimalno razdoblje u kojem revizor može obavljati reviziju poduzeća, što će posljedično rezultirati kvalitetnijom revizijom, te povećanjem neovisnosti revizora.

Primjerice, rezultati istraživanja autora Azizkhani i njegovih suradnika (2018) su pokazali da se kvaliteta revizije pogoršava kada se angažman revizorskog društva produlji te da je mogućnost pogrešnog prikazivanja utvrđenog u financijskim izvještajima znatno manja u prve dvije godine revizijskog angažmana u odnosu na dulje razdoblje angažmana. Osim rotacije glavnih revizijskih partnera, Uredbom je donesena odluka da svaka zemlja članica EU mora rotirati revizorska društva, a sve sa ciljem suzbijanja pretjeranih odnosa revizora sa klijentom, povećanja kvalitete, te neovisnosti revizora. Rotacija revizorskih društava dodatno bi povećala neovisnost revizora, a smanjila bi i koncentraciju na revizijskom tržištu jer bi se manjim tvrtkama omogućilo veće sudjelovanje u tržišnom natjecanju. Unutarnja i vanjska rotacija predstavljaju način za unaprjeđenje kvalitete revizije jer se sprječava razvijanje bliskih odnosa između revizora i uprave poduzeća čiji su izvještaji predmet revizije.

Pretpostavlja se da će revizor biti stroži i precizniji u reviziji kada postoji rotacija. Također, smanjuje se mogućnost razvoja prijateljskih odnosa između revizora i klijenta i smanjuje se mogućnost podlijeganja revizora pritisku menadžmenta za korištenje upitnih računovodstvenih politika i postupaka. Rotacijom se pojačava percepcija javnosti o neovisnosti revizora, te kvaliteta revizije uvodeći svježi pogled na postupke izvještavanja.

Slika 6: Prednosti i nedostaci uvođenja obvezne rotacije

PREDNOSTI	NEDOSTATCI
jačanje neovisnosti	povećanje troškova revizije
unaprjeđenje kvalitete obavljene revizije	narušavanje odnosa revizora i klijenta
dinamičnost tržišta revizije i poticanje konkurencije	revizijski neuspjesi
povećanje transparentnosti	visok stupanj koncentracije na tržištu revizije
stroža i preciznija revizija	nedovoljan broj revizijskih postupaka
smanjenje razvijanja prijateljskih odnosa revizora i klijenta	oslanjanje na rezultate prethodno provedenih revizija
smanjeni pritisci menadžmenta	nedovoljna stručnost
jačanje percepcije javnosti	zabrana pružanja određenih nerevizijski usluga
povećanje povjerenja korisnika financijskih izvještaja	revizijski rizik
samostalniji pristup angažmanu	

Izvor: vlastita izrada autora prema Ewelt-Knauer, Gold i Pott (2013:27-41).

Rasprava oko toga ima li provođenje obvezne rotacije više prednosti nego nedostataka, rezultirala je s nekoliko studija koje su istraživale argumente za i protiv obvezne rotacije revizora, kao što su istraživanje Healey i Kim (2003) i Arel i sur. (2005) Prema istraživanju Healey i Kim (2003) glavni argument za obveznu rotaciju vanjskog revizora je pitanje postupnog smanjenja kvalitete i stručnosti rada revizora tijekom proteka vremena. Kada se isti klijent revidira iz godine u godinu, revizor s njim stječe blizak odnos, što može dovesti do prijetnje neovisnosti revizora.

Također, istraživanje je pokazalo da će se jačanje neovisnosti revizora odraziti i na samu kvalitetu obavljene revizije, što će u konačnici rezultirati jačanjem percepcije javnosti o objektivnosti i fer prikazu podataka o poslovanju subjekta koji je revidiran. Opisani argument podupire i provedeno istraživanje autora Hoang Tien i njegovih suradnika (2019) u kojem je

utvrdio da povećanje neovisnosti revizora doprinosi poboljšanju kvalitete revizorskih usluga. Isto tvrde i Arel i sur. (2005) u svom istraživanju u kojem ističu da revizori neće doći u sukob interesa, te da će slobodnije djelovati što je revizijski angažman kraći. S druge strane, autori Ewelt-Knauer, Gold i Pott, (2013) navode da će rotacija revizora izazvati veće troškove revizije. Smatra se da bi rotiranje revizora sukladno Uredbi utjecalo na povećanje troškova revizije, posebice u početnim godinama njihova revizijskog angažmana. Iako je namjera obvezne rotacije poboljšati kvalitetu revizije i povećati neovisnost revizora, postoji zabrinutost da bi ta praksa mogla dovesti do povećanja revizijskih troškova jer zahtjeva vrijeme i resurse koji su potrebni novim revizorima za razumijevanje poslovanja, sustava i procesa klijenta.

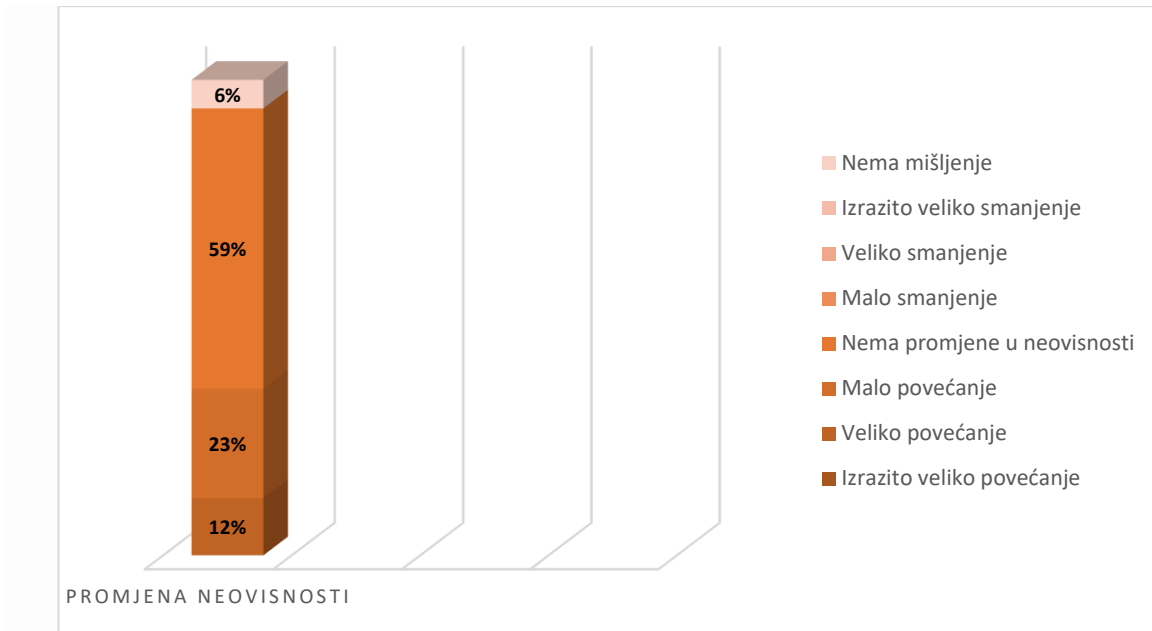
Početni angažman može zahtijevati dodatne napore za uspostavljanje učinkovitih komunikacijskih kanala i prilagodbu jedinstvenim zahtjevima klijenta. Revizori koji imaju dugoročne odnose s klijentima razvijaju duboko razumijevanje poslovanja, rizika i procesa financijskog izvještavanja klijenta. Međutim, kada se revizori rotiraju, novi revizori se mogu osjećati prisiljenima provesti opsežniju dubinsku analizu kako bi ublažili potencijalne rizike povezane s preuzimanjem novog klijenta, što bi rezultiralo većim revizijskim troškovima. Taj argument može se potkrijepiti i istraživanjem Ebimobowei i Keretu-a (2011) koji su Spearmanovim koeficijentom korelacije utvrdili da se revizijski troškovi u prvoj godini imenovanja novog glavnog revizijskog partnera ili revizijskog društva povećavaju u odnosu na prethodno razdoblje. Veći troškovi revizije mogu proizaći iz nedovoljne stručnosti revizora koji se, prije obavljanja zakonske revizije, najprije mora iznova upoznati sa klijentom, njegovim sustavima i operativnim procesima, što potvrđuju i provedena istraživanja SDA Bocconi School of Management (2002) i Arunada (2004).

5.2.1. Povezanost obvezne rotacije revizora i neovisnosti provođenja revizije i izvještavanja

Stroži zahtjevi u pogledu neovisnosti revizora poboljšanjem organizacijskih zahtjeva i ograničavanjem mogućnosti pružanja nerevizorskih usluga uvedeni su revizijskom reformom. (Europska komisija, 2022.) Najveći udio predstavnika revizijskih odbora (59%) navodi da provedba zahtjeva, koji se vežu uz povećanje neovisnosti, nije imala učinka na neovisnost. (Slika 7) Razlog tome navode da su zahtjevi već bili na snazi u mnogim zemljama prije reforme revizije.

S druge strane, 12% predstavnika revizorskog odbora, odnosno njih 17 od ispitanih 137, složilo se da je došlo do velikog povećanja neovisnosti revizorskog društva, dok je slično mišljenje djelilo 32 predstavnika revizorskog odbora, odnosno njih 23% izjavilo je da došlo do malog povećanja neovisnosti. 6% nije imalo mišljenje (njih 8).

Slika 7: Promjena u neovisnosti ovlaštenog revizorskog društva

Izvor: vlastita izrada autora prema Europska komisija (2022)

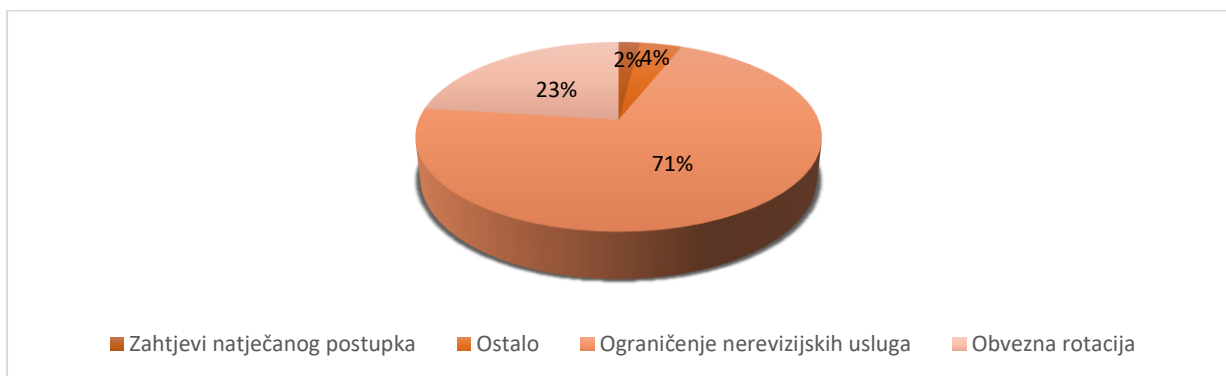
Revizori koji su sudjelovali u istraživanju provedenom na zahtjev Europske komisije bili su ravnomjerno podijeljeni. Njih 17 od ispitanih 34, odnosno 50% revizora smatraju da reforma revizije nije utjecala na neovisnost revizora, dok ostalih 50% smatraju suprotno, da je reforma imala pozitivan učinak na neovisnost, odnosno povećala ju. Revizori koji su smatrali da nije došlo do promjena u neovisnosti revizora za svoj argument ističu da je to zbog neusklađenosti okvira EU. Razlozi zbog kojih je 50% revizora iskazalo mišljenje da se neovisnost povećala je najvećim dijelom zbog ograničenja pružanja nerevizorskih usluga, smatra to 65% revizora, te primjene obvezne rotacije revizora, ističe to 35% revizora.

Također, 2% revizora smatra da bi natjecajni postupak mogao imati značajniju ulogu u poboljšanju neovisnosti. S druge strane, kada pogledamo mišljenja ispitanih korisnika (njih 21), smatrali su da se reformom revizije ili povećana neovisnost revizora ili da je ostala nepromijenjena, pri čemu je vrlo malo njih navelo da se smanjila. Više od dvije petine korisnika smatralo je da se neovisnost revizora poboljšala, od kojih je više od polovice navelo uvođenje obvezne rotacije kao glavni doprinos. Druga polovica spomenula je ograničenje nerevizorskih

usluga, što je smanjilo vjerojatnost sukoba interesa. Gotovo polovica korisnika izjavila je da nema promjena u neovisnosti. Neki su, međutim, ukazali na pogoršanje neovisnosti revizora. Tvrdili su da postoji sve veći rizik prilikom pružanja nerevizijskih usluga, pri čemu se tvrtke prebacuju s ovlaštenog revizora na druge revizore, a nerevizijske usluge više nisu uključene u godišnja izvješća (i stoga više nisu vidljive ulagačima). To je bilo posebno značajno jer su ulagači željeli znati jesu li revizori zaduženi za zakonske revizije prethodno pružali nerevizijske usluge poduzeću, što je bilo teško utvrditi.

S druge strane, ispitanici su morali odgovoriti na pitanje koji od zahtjeva je najviše, prema njihovom mišljenju, utjecao na povećanje neovisnosti, te su im pritom bili ponuđeni odgovori: zahtjevi natječajnog postupka, obvezna rotacija revizora, ograničenje pružanja nerevizijskih usluga i ostalo, pri čemu je 49 ispitanih predstavnika revizorskog odbora, odnosno njih 71% navodi da je najveći učinak na neovisnost imalo upravo ograničenje nerevizijskih usluga.

Slika 8: Glavni razlozi povećanja neovisnosti revizora i revizorskih društava

Izvor: vlastita izrada autora prema Europska komisija (2022)

Nastavno, 71% predstavnika revizijskog odbora smatra da je ograničenje nerevizijskih usluga u najvećoj mjeri utjecalo na povećanje neovisnosti, dok su 23% predstavnika tvrdili da je neovisnost revizora i revizorskih društava povećana zbog zahtjeva za obveznom rotacijom. Da su zahtjevi u pogledu natječajnog postupka utjecali na neovisnost, smatra 2% predstavnika revizijskog odbora, dok 4% predstavnika smatra da su drugi razlozi bili glavni doprinos povećanju neovisnosti (Slika 8).

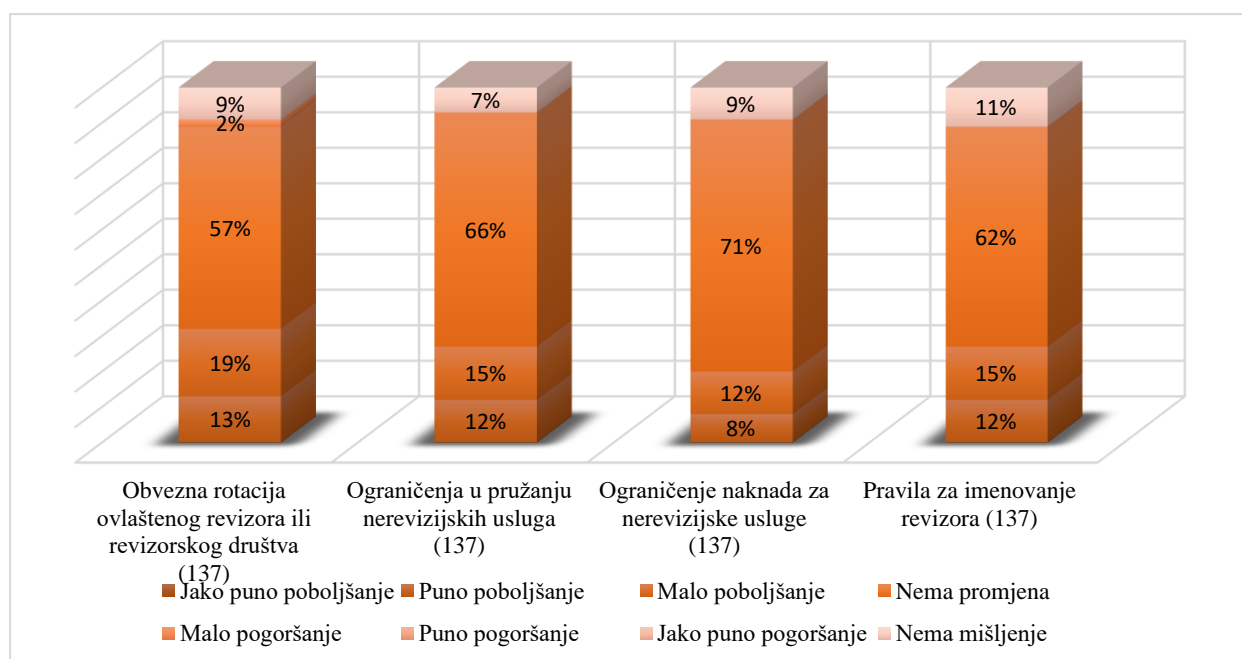
5.2.2. Povezanost obvezne rotacije revizora i kvalitete obavljene revizije

Revizijskom reformom uvedene su četiri revizije koje bi se trebale primijeniti na zakonsku reviziju poduzeća u državnom vlasništvu kako bi se ojačala neovisnost i kvaliteta revizorskih društava:

- obvezna rotacija ovlaštenih revizora i revizorskih društava,
- ograničenja pružanja nerevizijskih usluga,
- ograničenje naknada za nerevizijske usluge i
- pravila za imenovanje ovlaštenog revizora ili revizorskog društva.

Većina predstavnika revizorskog odbora smatra da se kvaliteta revizije nakon reforme nije mijenjala (Slika 9). Udio koji je pokazao da nema promjene u kvaliteti kretao se od 57% za obveznu rotaciju, 71% za ograničenje naknada za nerevizijske usluge, 66% za ograničenje pružanja nerevizijskih usluga i 62% za pravila vezana uz imenovanje revizora. Manji dio predstavnika, između 8% do 13% njih, istaknuli su da se kvaliteta revizije puno poboljšala, pri čemu njih 13% smatra da je tome zaslužna upravo obvezna rotacija revizora, dok, u sličnom omjeru, između 7% i 11% nije imalo mišljenje o učinku na kvalitetu revizije. Rezultati za revizore nisu se značajno razlikovali, no napomenuli su da se ta četiri aspekta odnose na pitanja neovisnosti, a ne na kvalitetu (između 68% i 86%).

Slika 9: Promjene u kvaliteti zakonske revizije nakon reforme revizije prema mišljenju predstavnika revizijskog odbora

Izvor: vlastita izrada autora prema Europska komisija (2022)

Ukoliko se promatra samo prvi stupac Slike 9., a koji se odnosi na utjecaj obvezne rotacije ovlaštenog revizora ili revizorskog društva na kvalitetu revizije, vidljivo je da najveći broj predstavnika revizijskog odbora, njih čak 57%, smatra da uvođenje obvezne rotacije nije utjecalo na kvalitetu revizije, s obzirom da su društva već bila dužna rotirati revizora. S druge strane, 19% predstavnika revizijskog odbora smatra da se kvaliteta malo poboljšala uslijed rotacije, dok 13% njih navodi da je rotacija značajno, odnosno puno poboljšala kvalitetu revizije. Suprotno njima, 2% predstavnika smatraju da je da se primjenom obvezne rotacije kvaliteta smanjila, zbog poteškoća koja se javljaju prilikom pronalaska novog revizorskog društva, koji bi u jednakoj mjeri osigurao visokokvalitetnu reviziju poput prethodnog revizorskog društva koji je revidirao subjekt od javnog interesa. Također, 9% predstavnika nije izrazilo svoje mišljenje o utjecaju obvezne rotacije na kvalitetu revizije. Sličnog razmišljanja su bili i ispitani revizori. Najveći udio revizora (68%) izjavilo je da obvezna rotacija nije poboljšala kvalitetu revizije. Pozitivno poboljšanje kvalitete primjetilo je 24% revizora, dok je, suprotno njima, 9% revizora izjavilo da je kvaliteta smanjena. Mješovite percepcije o utjecaju obvezne rotacije na kvalitetu zabilježena su kod korisnika. Poput ispitanih predstavnika revizijskog odbora i revizora, mišljenja su podijeljena; pojedini su uočili promjenu u kvaliteti revizije primjenom rotacije, dok oni koji razmišljanju suprotno njima, navode da se kvaliteta pogoršala jer zahtjeva više resursa.

Dobiveni rezultati ukazuju na to da u slučaju prijetnji neovisnosti revizora kao što je razvijanje dubljeg odnosa sa klijentom narušava kvalitetu revizije, s obzirom da će u tom slučaju revizor biti skloniji izraziti pristrano, a ne objektivno mišljenje o poslovanju klijenta i njegovim financijskim izvještajima. Kako bi se spriječilo poznanstvo revizora i klijenta koje narušava profesionalni skepticizam revizora i kojim se dovodi u pitanje poštivanje revizijskih načela i standarda pri obavljanju zakonske revizije, istraživanjem koje su proveli Bell i njegovi suradnici (2015) te Cameran i sur. (2015) upućuju na to da je uvođenje obvezne rotacije jedna od najboljih alata koji bi spriječio pristrano izražavanje mišljenja revizora i povećao povjerenje javnosti. Također, istraživanje Harymawan i sur. (2019) ukazuje na to da 280 ispitanih poduzeća u razdoblju od 2010.-2017. godine smatra da je poboljšanje kvalitete revizije povezano s dolaskom novog revizijskog partnera. Također, ispitanici smatraju da je poboljšanje kvalitete revizije povezano isključivo sa rotiranjem glavnog revizijskog partnera, a ne revizijskog društva u cjelini. Prema tom istraživanju dovodi se u pitanje rotiranje revizijskog društva odnosno potreba za njegovom rotacijom.

Međutim, alternativno objašnjenje jest da je obvezna rotacija revizorskog društva nužan preduvjet za postizanje učinkovitosti rotacije revizorskog partnera. S druge strane, istraživanje Lennox, Wu i Zhang (2014) ukazuje da revizor koji revidira subjekt od javnog interesa godinu prije rotacije nastoji poboljšati kvalitetu revizije, s obzirom da će idući, novi revizor analizirati njegov rad, pri čemu, znajući da će preuzeti novo revizorsko društvo, postojeći partner izložen je riziku da bi novi revizor zatražio ispravak njegova rada. Stoga će sadašnji partner vjerojatno povećati revizijske napore što će u konačnici rezultirati poboljšanjem kvalitete revizije u posljednjoj godini prije rotacije. Drugačije rečeno, oba partnera suočavaju se s potencijalnim "učinkom neugodnosti", ako novo revizorsko društvo otkrije njihovu lošu kvalitetu prethodne revizije.

Istraživanje koje su proveli Ebimobowei i Keretu (2011) ukazuje da je rotiranje revizora i revizorskih društava u statistički značajnoj mjeri povezano sa kvalitetom revizije. Njihov rezultat je, također, u skladu sa studijama Chung (2004), Dopuch i sur. (2001) te Vanstraelen (2000) koji su svojim istraživanjem utvrdili da je kvaliteta revizije poboljšana obveznom rotacijom revizora. Ebimobowei i Keretu (2011) su u svojem istraživanju, također, pomoću Spearmanovog koeficijenta korelacije utvrdili da je obvezna rotacija instrument za neovisnost revizije i uklanjanje sukoba interesa, što je dokazano i istraživanjem Healey i Kim (2003) koje su zaključile rotiranje povećava povjerenje ulagača i neovisnost revizora.

6. RASPRAVA

Devet zemalja članica Europske unije od njih 27 odredile su da početni angažman traje dulje od jedne godine, čime se već početno implicira da implementacija reforme je naišla na složenosti poput povećanja troškova radi usklađivanja propisa tijekom obavljanja revizije, što su potvrdili i ispitani predstavnici revizorskog odbora, te revizori. Osim što se minimalno trajanje angažmana razlikuje među zemljama članicama EU, također se razlikuje i maksimalno trajanje angažmana koje je svaka zemlja članica odredila ponaosob, a u skladu sa Uredbom (EU) 537/2014. Stoga je iz analize vidljivo da je šest zemalja, među kojima se ubraja i Hrvatska, odredilo manje trajanje od desetogodišnjeg maksimalnog trajanja revizijskih angažmana za revizorska društva, te je sedam zemalja donijelo drugačiju odluku od preostalih dvadeset kada je riječ o trajanju angažmana glavnog revizijskog partnera. Nadalje, trinaest zemalja od njih dvadeset sedam produljilo je trajanje na 20 godina u slučaju javnog natječaja, a 11 zemalja koristilo je mogućnost produljenja maksimalnog trajanja u slučaju zajedničke revizije.

Analizom zemalja Europske unije i Republike Hrvatske, vidljivo je da je provedba reforme nosila za sobom i određene izazove u samoj implementaciji te su izazovi bili u najvećoj mjeri povezani upravo sa uvođenjem obvezne rotacije. Također, uvidom u analizu provedenu u razdoblju od 2015. – 2018. godine, uočeno je da većina subjekata od javnog interesa, njih čak 80,27% nije rotiralo revizorsko društvo, dok preostalih 19, 73% je rotaciju izvršilo. Nadalje, temeljem provedene analize Direktive 2014/56/EU i Uredbe 537/2014 koje zajedno čine pravni okvir kojim se regulira obvezna rotacija revizora te prethodno provedenih istraživanja mišljenja su i dalje podijeljena oko toga je li obvezna rotacija revizora, uistinu, utjecala na poboljšanje kvalitete revizije. Istraživanje Europske komisije pokazuje da, prema mišljenju većine (njih 57%) predstavnika revizorskog odbora, obvezna rotacija revizorskog društva i ključnog revizorskog partnera nije promijenila kvalitetu zakonske revizije. Tek 19% ispitanika izrazilo je da je uočilo promjenu u kvaliteti na bolje, dok je 13% ispitanika iznijelo svoj stav kako je rotiranje puno pridonijelo poboljšanju kvalitete.

Ne postoje čvrsti dokazi o poboljšanju kvalitete, s obzirom da su predstavnici izrazili kako smatraju da je povećanje neovisnosti uzrokovalo poboljšanje kvalitete. Također, razlozi tome su i to što je društvo već bilo dužno rotirati revizora, u skladu s nacionalnim okvirima. Nadalje, 2% predstavnika revizorskog odbora je navela da je obveznom rotacijom smanjena kvaliteta revizije. Ostali predstavnici nisu izrazili mišljenje (9%). Istovremeno, 68% revizora je izjavilo

da nije primijetilo nikakvu promjenu kvalitete zbog obvezne rotacije. Nisu vidjeli razliku u rezultatima kvalitete revizije na temelju angažmana revizorskog društva, pri čemu je nekoliko njih napomenulo da su slični zahtjevi već postojali u njihovim zemljama. S druge strane, 8% revizora smatrala su da obvezna rotacija u manjoj mjeri smanjuje kvalitetu zakonskih revizija. Predstavnici velikih revizorskih društava bili su zabrinuti zbog razdoblja uvođenja rotacije i prilagodbe koje su utjecale na revizije prvi put, kao što su bili zabrinuti i oko kvalitete revizija koje su provela manja poduzeća. Ispitani korisnici su imali mješovite percepcije o utjecaju obvezne rotacije na kvalitetu. Nekoliko njih primijetilo je pogoršanje kvalitete kao rezultat obvezne rotacije, pojašnjavajući da ona zahtjeva više resursa i donosi veće troškove. Takve rezultate istraživanja Europske komisije 2022. godine, podupiru i istraživanja koja su proveli Johnson i sur. (2002) te Shafie i sur. (2004), a u kojima se, također, navodi da rotacija ovlaštenih revizora neće poboljšati kvalitetu financijskog izvješćivanja, već će zapravo povećati troškove revizije.

Također, Zawawi (2007) je tvrdio da će sa složenošću i veličinom modernog poslovanja revizor provoditi više vremena s klijentom kako bi upoznao poslovne sustave subjekta, te vjeruje se da se takvo znanje stječe revizijskim iskustvom tijekom duljeg razdoblja od nekoliko godina. Nastavno na prethodno, smatra da će obvezna rotacija vanjskih revizora ograničiti vrijeme koje revizori provode u razumijevanju poduzeća i negativno utjecati na kvalitetu revizije. Li (2007) definira kvalitetu revizije kao tržišnu procjenu zajedničke vjerojatnosti da će revizor otkriti povredu računovodstvenog sustava klijenta. Ta vjerojatnost ovisi o širokom konceptu profesionalnog ponašanja revizora, koji uključuje čimbenike kao što su objektivnost, profesionalni skepticizam revizora i sukob interesa. Stoga postoje različiti stavovi o pitanju obvezne rotacije vanjskih revizora; onaj izveden iz revizorske profesije koji tvrde da je rotacija nepotrebna jer bi bila skupa za klijente i mogla bi smanjiti kvalitetu revizija (Asein, 2007) i drugo gledište koje je od regulatora koji vjeruju u rotaciju vanjskih revizora jer smatraju da bi ona mogla riješiti probleme neovisnosti i javne zaštite. U istraživanju o revizijskom angažmanu navodi se da je viša stopa revizijskih propusta učinjena tijekom početnog razdoblja angažmana (Geiger i Raghunandan, 2002) te da je kvaliteta revizije niža u prve dvije do tri godine. (Johnson i sur., 2002)

S druge strane, kada je riječ o neovisnosti, zapravo, se definirana kao stanje uma na koje ne utječu okolnosti koje bi mogle ugroziti profesionalnu prosudbu (Hrvatska revizorska komora, 2020). Ispitani predstavnici revizorskog odbora, revizori, korisnici, te subjekti koji su ispitani

sa svrhom izrade analize u prethodnim istraživanjima u velikoj mjeri se slažu da je rotacija pridonijela povećanju neovisnosti revizora tijekom provođenja revizije i izvještavanja. Slijedom navedenog, sveukupno 35% predstavnika tvrdilo da je neovisnost revizora i revizorskih društava povećana zbog zahtjeva za obveznom rotacijom. Kada je riječ o prethodno provedenim istraživanjima, Buck i Michaels (2005) navode da će dugoročni odnos revizora s klijentima dovesti do pretjerane bliskosti, čime mogu potencijalno ugroziti svoju neovisnost.

Nadalje, neograničenost revizorskog angažmana mogla bi narušiti neovisnost revizora, jer bi se objektivnost i skepticizam s vremenom smanjili (Al-Khoury i sur. 2015; Mautz i Hussein, 2017). To potvrđuju i istraživanja Al-Khoury i sur. (2015), Dattin (2017) te Ottaway (2014) u kojima se dodatno navodi da "pretjerano ugodan" odnos između revizora i klijenta utječe narušavanje neovisnosti u provedi revizije, čime će i kvaliteta revizije biti upitna. Duljim revizijskim angažmanima revizori ne mogu objektivno provoditi revizijske postupke i prikupljati revizijske dokaze, te bi u tom slučaju provodili reviziju na temelju svog prethodnog iskustva i donosili neopravdane pretpostavke umjesto objektivne evaluacije dokaza. Takva provedba revizije ne bi bila učinkovita u otkrivanju pogrešnih prikazivanja u financijskim izvješćima. Osim toga, istraživanje je pokazalo da postoji veća vjerojatnost da će revizori prijaviti značajnije pogreške kada se provodi obvezna rotacija, nego kada odnos revizora i klijenta nije ograničen (Ottaway, 2014).

Sumirajući sve analizirane podatke, može se zaključiti kako i dalje ne postoje čvrsti dokazi da je primjena obvezne rotacije utjecala na povećanje kvalitete, stoga se prva hipoteza postavljena u metodologiji ovoga rada odbacuje. S druge strane, provedeno istraživanje Europske komisije te prethodna istraživanja ukazuju da se primjenom obvezne rotacije revizora neovisnost povećava, stoga se druga hipoteza ovoga rada prihvaća.

7. ZAKLJUČAK

Najvažniji pravni okviri kojima se regulira obvezna rotacija glavnih revizorskih partnera, odnosno revizorskih društava je Direktiva o zakonskoj reviziji 2014/56/EU i Uredba o zakonskoj reviziji 537/2014. Uvođenje obvezne rotacije bio je jedan od najznačajnijih dijelova reforme revizije, te su regulatori reformom nastojali povećati nepristranost i profesionalni skepticizam propisivanjem rotacije revizora, čime se povećava pouzdanost i vjerodostojnost financijskog izvješćivanja. Također, cilj Europske unije bio je pronaći kompromis između poticanja konkurencije i rješavanja potencijalnih opasnosti povezanih s dugoročnim odnosima revizora i klijenta definiranjem osnovnih pravila, te davanjem slobode državama članicama da samostalno prilagode svoje nacionalno zakonodavstvo u skladu sa prijetnjama koje se javljaju u revizijskoj profesiji na njihovom području djelovanja.

Najvažniji članak Uredbe (EU) 537/2014 koji se odnosi na obveznu rotaciju je članak 17. kojim se utvrđuju zahtjevi da revizorska društva redovito rotiraju svoje revizore nakon 7 godina od početka revizijskog angažmana. Osim rotiranja glavnog partnera, rotaciji podliježe i revizijsko društvo u cjelini koje je dužno rotirati se nakon maksimalnih 10 godina angažmana. Postavljanjem ograničenja angažmana u kojemu revizorsko društvo može pružati svoje usluge klijentu, može se zaključiti da je glavni cilj obvezne rotacije smanjiti mogućnost dugoročnih veza između revizorskih društava i njihovih klijenata što posljedično može ugroziti neovisnost revizora i kvalitetu revizije. Rotacijom se nastoje poticati nove ideje, ukloniti prijetnje neovisnosti i poboljšati ukupna kvaliteta i pouzdanost revizijskih angažmana. Uspjeh i učinkovitost ovih regulatornih mjera, kao i njihovo kontinuirano usklađivanje s promjenjivim potrebama revizorske profesije i korporativnog okruženja, uveliko će ovisiti o kontinuiranom praćenju, pregledu i raspravi među dionicima. Utjecaj obvezne rotacije na neovisnost revizora je dokazan opsežnim istraživanjem Europske komisije objavljenim 2022. godine u kojemu su sudjelovali predstavnici revizorskog odbora, revizori te korisnici, a zajednički se u najvećoj mjeri slažu da je provedba rotacije uistinu doprinijela jačanju neovisnosti. Ograničenje angažmana revizora i saznanje revizora da će njegov rad biti pregledan od strane novo izabranog revizorskog društva, utječe na uklanjanje potencijalnih prijetnji neovisnosti, te težnju revizora za što kvalitetnijom provedbom revizijskih postupaka. S druge strane, prema istraživanjima, obvezna rotacija može dovesti do gubitka znanja i stručnosti specifičnih za industriju koje posjeduju revizori, što u konačnici utječe na smanjenje kvalitete revizije. Također, ističe se da troškovi promjene revizora mogu nadmašiti koristi, posebno za organizacije koje zahtijevaju specifično revizorsko znanje.

Osim navedenog, analizom je utvrđen i nedostatak usklađenosti između sustava rotacije u državama članicama koji je stvorio određene poteškoće u utvrđivanju subjekata koji podliježu rotaciji zbog razlika u definiciji malih i srednjih poduzeća u različitim zemljama. Provedba zahtjeva u okviru reforme revizije predstavljala je različite izazove za poduzeća na koja se primjenjuju zahtjevi. Prema mišljenju većine predstavnika revizorskog odbora, najznačajniji izazov bio je povezan sa zahtjevom obvezne rotacije. Glavni izazovi povezani s rotacijom i natječajnim postupkom bili su poznavanje sa zakonskim zahtjevima u svim zemljama poslovanja, koordiniranje rotacije, privlačenje dovoljno revizorskih društava u natječajni postupak, administrativni troškovi povezani s natječajnim postupkom, te organizacijski troškovi povezani s angažmanom novog revizorskog društva. To je stvorilo rizike složenosti i usklađenosti koji su utjecali na revizije međunarodnih društava koja posluju izvan granica svoje države. Različita razdoblja rotacije dovela su u nekim slučajevima do "dvostrukih" revizija i povećala njihove troškove. Također, kada je implementacija reforme u pitanju, većina revizora zatražila su usklađivanje obvezne rotacije, definiranje revizije i nerevizijskih usluga na razini Europske unije, jer trenutne različitosti stvaraju složenost, dodatne troškove usklađivanja te operativne poteškoće na tržištu.

Zaključno, uvođenje pravila obvezne rotacije je alat oko čijih koristi se i dalje vode rasprave. Rizik da revizor neće izmijeniti mišljenje o revidiranim financijskim izvještajima koji su materijalno pogrešno prikazani u slučaju dugoročnog revizijskog angažmana, jedan je od najčešćih rasprava kada je u pitanju rotacija. No, krajnji je cilj provedbe obvezne rotacije povećati povjerenje ulagača u financijska tržišta poboljšanjem pouzdanosti i točnosti financijskog izvješćivanja.

POPIS LITERATURE

1. Američki institut certificiranih javnih računovođa (AICPA). (1992). Izjava o stajalištu: U vezi s obveznom rotacijom revizorskih društava u javnom vlasništvu. Dostupno na: [Statement of position regarding mandatory rotation of audit firms of publicly held companies \(olemiss.edu\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
2. Arel, B., Brody, R. G., Pany, K. (2005). Rotacija i kvaliteta revizije revizorskog društva, *The CPA Journal*, 75 (1), str. 36.-39.
3. Azizkhani, M., Daghani, R., Shailer, G. (2018). Kvaliteta posjeda i revizije revizorskog društva na ograničenom tržištu. *Međunarodni časopis za računovodstvo*, 53 (3), str. 167.–182.
4. Bamahros, H. M., & Wan-Hussin, W. N. (2015). Nerevizijske usluge, zakup revizorskog društva i upravljanje zaradama u Maleziji. *Azijska akademija za menadžment. Journal of Accounting and Finance*, 11(1), str. 145.–168.
5. Bamber, M. E., & Iyer, M. V. (2007). Identifikacija revizora sa svojim klijentima i njezin učinak na objektivnost revizora. *Revizija: časopis za praksu i teoriju*, 26 (2), str. 1.–24.
6. Bédard, J., Chtourou, S. M., & Courteau, L. (2004). Učinak stručnosti revizorskog odbora, neovisnosti i aktivnosti na agresivno upravljanje zaradom. *Revizija: Časopis za praksu i teoriju*, 23 (2), str. 13.-35.
7. Bleibtreu, Christopher i Ulrike Stefani. (2018.). Učinci obvezne rotacije revizorskog društva na važnost klijenta i koncentraciju revizijske industrije. *Računovodstveni pregled* 93.1, str. 1.-27.
8. Bratten, B., Causholli, M., & Omer, T.C. (2019.). Mandat revizorske tvrtke, složenost banaka i kvaliteta financijskog izvještavanja. *Suvremena računovodstvena istraživanja*, 36 (1), str. 295.–325. doi:10.1111/1911-3846.12427.
9. Cameran, Mara, Annalisa Prencipe i Marco Trombetta (2016.). Obvezna rotacija i kvaliteta revizijskog društva. *Europski računovodstveni pregled* 25.1, str. 35-58.
10. Carey, P., & Simnett, R. (2006). Trajanje mandata revizorskih partnera i kvaliteta revizije. *Računovodstveni pregled*, 81 (3), str. 653.–676. doi: 10.2308/accr.2006.81.3. 653.
11. Chen, C. Y., Lin, C. J., & Lin, Y.C. (2008). Mandat revizorskog partnera, mandat revizorskog društva i diskrecijsko razgraničenje: narušava li dugogodišnji mandat

- revizora kvalitetu zarade? Suvremena računovodstvena istraživanja, 25 (2), str. 415.–445.
12. Clive S. Lennox, Xi Wu & Tianyu Zhang (2014). Poboľjšava li obvezna rotacija partnera revizije kvalitetu revizije?, Računovodstveni pregled, svezak 89., doi:10.2308/accr-50800
 13. Crnković, L., Mahaček, D. & Mijoć, I. (2010) Osnove revizije, Ekonomski fakultet u Osijeku
 14. Daugherty, B., Dickens, D., Hatfield, R., & Higgs, J. (2012). Ispitivanje percepcije partnera o rotaciji partnera: Izravne i neizravne posljedice na kvalitetu revizije. Revizija: časopis za praksu i teoriju, 31 (1), str. 97.–114.
 15. De Jong, B., Hijink, S. & Veld, L. (2020). Mandatory Audit Firm Rotation for Listed Companies: The Effects in the Netherlands. Eur Bus Org Law Rev 21, str. 937.–966.
 16. Direktiva 2006/43/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 17. svibnja 2006. o zakonskim revizijama godišnjih financijskih izvještaja i konsolidiranih financijskih izvještaja, kojom se mijenjaju direktive Vijeća 78/660/EEZ i 83/349/EEZ i stavlja izvan snage Direktiva Vijeća 84/253/EEZ (2006). Dostupno na: [EUR-Lex - 02006L0043-20140616 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
 17. Europska komisija, Glavna uprava za financijsku stabilnost, financijske usluge i uniju tržišta kapitala, (2022) Studija o Direktivi o reviziji (Direktiva 2006/43/EZ koja je izmijenjena Direktivom 2014/56/EU) i Uredbom o reviziji (Uredba (EU) 537/2014): izvršno izvješće. Ured za publikacije Europske unije.
 18. Ewelt-Knauer, C., Gold, A. & Pott, C. (2012) Što znamo o obveznoj rotaciji revizorskog društva. Institut ovlaštenih računovođa u Škotskoj (ICAS), Edinburgh.
 19. Gaeremynck, A., Van der Meulen, S. & Willekens, M., (2003) Dokazi o utjecaju karakteristika portfelja revizorskog društva na kvalitetu financijskog izvještavanja. Radni dokument Zavoda za primijenjenu ekonomiju KU Leuven,
 20. Garcia-Blandon, J., Argilés-bosch, J. M. & Ravenda, D. (2019.). Kvaliteta posjeda i revizije revizorskog društva: međueuropska studija. Časopis za međunarodno financijsko upravljanje i računovodstvo, 31 (1), str. 35.-64.
 21. Grbavac, J., Čular, M. & Perica, I. (2018). Implementacija opcija o posebnim zahtjevima revizije subjekata od javnog interesa iz uredbe (EU) br. 537/2014 primjena u zemljama članicama. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, str. 170.-194.

22. Hamilton, J., Ruddock, C., Stokes, D., & Taylor, S. (2005). Rotacija partnera u reviziji, kvaliteta zarade i konzervativizam zarade. Radni papir Sveučilišta u Australiji
23. Harber, M. & Maroun, W. (2020.). Obvezna rotacija revizorskog društva: kritičan sastav stajališta stručnjaka iz gospodarstva u nastajanju, Časopis za upravljačku reviziju, svezak br. 35. doi:10.1108/MAJ-09-2019-2405
24. Harber, M., Duboisée, A. & Warren, M. (2022). Troškovi i koristi obvezne rotacije revizorskog društva: početno iskustvo angažmana predsjednika odbora za reviziju i partnera u angažmanu, Računovodstveni forum, doi: 10.1080/01559982.2022.2130812
25. Horton, J., Livne, G. & Pettinicchio, A. (2021). Empirijski dokazi o kvaliteti revizije u skladu s pravilom o dvostrukoj obveznoj rotaciji revizora, Europski računovodstveni pregled, 30 (1), str. 1.-29., doi: 10.1080/09638180.2020.1747513
26. Hrvatska revizorska komora (2019). Odluka o objavljivanju Međunarodnog revizijskog standarda 250 (izmijenjen), Međunarodnog revizijskog standarda 800 (izmijenjen), Međunarodnog revizijskog standarda 805 (izmijenjen), Međunarodnog revizijskog standarda 810 (izmijenjen). Dostupno na: [Odluka o objavljivanju Međunarodnog revizijskog standarda 250 \(izmijenjen\), Međunarodnog revizijskog standarda 800 \(izmijenjen\), Međunarodnog revizijskog standarda 805 \(izmijenjen\), Međunarodnog revizijskog standarda 810 \(izmijenjen\) \(nn.hr\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
27. Hrvatska revizorska komora (2020). Odluka o objavljivanju kodeksa etike za profesionalne računovođe (s Međunarodnim standardima neovisnosti). Narodne novine br. 65/2020. Dostupno na: [Odluka o objavljivanju Kodeksa etike za profesionalne računovođe \(s Međunarodnim standardima neovisnosti\) \(nn.hr\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
28. Jackson, Andrew B., Moldrich, M. & Roebuck, P. (2008) Obvezna rotacija i kvaliteta revizije revizorske tvrtke. Časopis za menadžersku reviziju 23 (5), str. 420.-437.
29. Junaidi, J., Suwardi, E., Miharjo, S. & Hartadi, B. (2016). Povećava li rotacija revizora neovisnost revizora?. Međunarodni poslovni časopis Gadjah Mada, 18 (3), str. 315.–336. doi:10.22146/gamaijb.16988
30. Jurić, D. (2018.). Neovisnost zakonskog revizora u odnosu na subjekte revizije prema Zakonu o reviziji, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci
31. Kodeks etike za profesionalne računovođe, Narodne novine br. 65/2020. Zagreb. Dostupno na: [Kodeks-etike-za-profesionalne-racunovode-2020.pdf \(fiducia.hr\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]

32. Kroll, K. (2012). Obvezna rotacija revizora: kako stvari stoje. *Financijski izvršni direktor*, 28 (2), str. 42. - 45., Business Source Elite, EBSCOhost
33. Kurnianingsih, M. & Rohman, A. (2014). Pengaruh revizija naknada, revizijski mandat, dan rotasi audit terhadap kualitas audit. *Diponegoro Časopis za računovodstvo*, 3 (3), str. 549.–558.
34. Laurion, H., Lawrence, A. & Ryans, P. J. (2017). Rotacije partnera za reviziju SAD-a. *Računovodstveni pregled*, 92 (3), str. 209.– 237.
35. Lennox, C. S., & Wu, X. (2018). Pregled arhivske literature o revizijskim partnerima. *Računovodstveni horizonti*, 32 (2), str. 1.– 35.
36. Lennox, C. S., Wu, X. & Zhang, T. (2014). Poboljšava li obvezna rotacija partnera u reviziji kvalitetu revizije?. *Računovodstveni pregled*, 89 (5), str. 1775.-1803. doi: 10.2308/accr-50800.
37. M. Phil, J. K. & Adebisi, W. K. (2013). Obvezna rotacija i kvaliteta revizije u nigerijskim bankama depozitnog novca. *International Journal of Business and Management Invention*, 2 (9), str. 63.-69.
38. Martani, D., Rahmah N., Fitriany, Viska, A. & Yang, Z. (2021). Utjecaj revizijskog mandata i rotacije revizije na kvalitetu revizije: Big 4 vs non big 4, *Cogent Economics & Finance*, 9(1), doi: 10.1080/23322039.2021.1901395
39. Miletić, A. (2010). Planiranje revizije, *Računovodstvo, revizija i financije*, str. 121.
40. Monroe, G. & Hossain, S. (2013). Poboljšava li se kvaliteta revizije nakon provedbe obvezne rotacije revizorskih partnera. *Informacijski sustavi računovodstva i upravljanja*, 12 (2), str. 263.–279.
41. Nadia, N. F. (2015). Pengaruh tenur AUDIT FIRM, reputasi AUDIT FIRM dan rotasi AUDIT FIRM terhadap kualitas audit. *Jurnal Akuntansi Bisnis*, 13 (26), str. 113–130.
42. Onwuchekwa, J.C., Erah, D.O., & Izedonmi, F.O. (2012). Obvezna rotacija revizora i kvaliteta revizije: istraživanje Južne Nigerije. *Istraživački časopis za financije i računovodstvo*, 3, str. 70.-77.
43. Opći računovodstveni ured (GAO), (2003.) Istraživanje o mogućim učincima na obveznu rotaciju revizorskog društva. Izvešće Senatskom odboru za bankarstvo, stanovanje i urbane poslove i odbor Zastupničkog doma za financijske usluge. Dostupno na: [GAO-04-216 Public Accounting Firms: Required Study on the Potential Effects of Mandatory Audit Firm Rotation](#) [pristupljeno 24. srpnja 2023.]

44. Perica, I., Čular M. (2017) Rotacija revizijskih društava, Zbornik radova Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, (23), str. 187-205. doi: 10.46458/27121097.2017.23.187
45. Pravilnik o izdavanju odobrenja za rad ovlaštenom revizoru i revizorskom društvu, Narodne novine br. 27/2019. Dostupno na: [Pravilnik o izdavanju odobrenja za rad ovlaštenom revizoru i revizorskom društvu \(nn.hr\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
46. Rahmat, M.M., & Ali, S.H. (2016). Imenuju li rukovoditelji revizora za transakcije povezanih strana? Dokazi iz odabranih istočnoazijskih zemalja. UKM Journal of Management, 48, str. 47.-60.
47. Rickett, L. K., Maggina, A. & Alam, P. (2016). Mandat revizora i računovodstveni konzervativizam: dokazi iz Grčke. Časopis za rukovodeću reviziju, 31(6/7), str. 538–565. doi:10.1108/MAJ-10-2014-1103
48. Romić, T. (2016.). Analiza učestalosti rotacije revizorskih društava u obavljanju revizije: Diplomski rad. Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet.
49. Roška V. (2012). Revizija, skripta predavanja, Zagreb
50. Ruiz-Barbadillo, Emiliano, Gomez-Aguilar i Carrera (2009). Povećava li obvezna rotacija revizorske tvrtke neovisnost revizora? Dokazi iz Španjolske. Revizija: Časopis za praksu i teoriju, 28 (1), str. 113.-135.
51. Sari, G. P. & Indarto, S. L. (2019). Pengaruh pergantian auditor, tenur audit, dan frekuensi rapat komite audit terhadap kualitas laporan keuangan dengan kualitas audit sebagai variabel moderiranje. Jurnal Akuntansi Bisnis, 16 (2), str. 230.–245. doi: 10.24167/jab.v16i2.2259.
52. Soltani, B. (2010). Revizija: međunarodni pristup, Mate, Zagreb, str. 542
53. Tušek, B., Žager, L., Sever Mališ, S. (2012). Revizija, Hrvatska zajednica računovođa i financijskih djelatnika, Zagreb
54. Uredba (EU) br. 537/2014 Europskog parlamenta i Vijeća od 16. travnja 2014., o posebnim zahtjevima u vezi zakonske revizije subjekata od javnog interesa i stavljanju izvan snage Odluke Komisije 2005/909/EZ. Dostupno na: [EUR-Lex - 32014R0537 - EN - EUR-Lex \(europa.eu\)](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
55. Zakon o Državnom uredu za reviziju, Narodne novine br. 25/19. Dostupno na: [Zakon o Državnom uredu za reviziju - Zakon.hr](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]
56. Zakon o reviziji (2017). Narodne novine br. 127/17. Dostupno na: [Zakon o reviziji - Zakon.hr](#). [pristupljeno 24. srpnja 2023.]

POPIS SLIKA I TABLICA

Popis slika

Slika 1: Kriteriji klasifikacije vrsta revizije	13
Slika 2: Vrste revizije prema objektu revizije, subjektu koji provodi reviziju i području ispitivanja ...	14
Slika 3: Četiri faze provedbe revizije financijskih izvještaja.....	16
Slika 5: Pregled provedbe različitih opcija o obveznoj rotaciji u 2022. godini	29
Slika 6: Najveće prepreke u implementaciji revizijske reforme	32
Slika 7: Prednosti i nedostaci uvođenja obvezne rotacije	34
Slika 8: Promjena u neovisnosti ovlaštenog revizorskog društva	36
Slika 9: Glavni razlozi povećanja neovisnosti revizora i revizorskih društava.....	37
Slika 10: Promjene u kvaliteti zakonske revizije nakon reforme revizije prema mišljenju predstavnika revizijskog odbora.....	38

Popis tablica

Tablica 1: Zahtijevani predmeti koji se polažu u okviru revizijskog ispita	19
Tablica 2: Broj subjekata od javnog interesa koji je rotirao revizorsko društvo u razdoblju 2015. - 2018. godine.....	28